

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra genderových studií

Bc. Markéta Janošíková

**Konstrukce otcovství v předporodních
kurzech pro heterosexuální páry**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Iva Baslarová, Ph.D.

Praha 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím uvedených zdrojů, které v celé práci řádně cituji. Práce též nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 1. 1. 2019

.....
Bc. Markéta Janošíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Ivě Baslarové, Ph.D., za pomoc při výběru tématu a během psaní práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a podporu.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na oblast předporodní přípravy v souvislosti s muži, se kterými je automaticky počítáno jako s druhořadými na poli rodičovství. I přes stále převládající tradiční rozdělení rolí v rámci české rodiny se však postupně vyskytují alternativní formy rodinného uspořádání, které poskytují možnost volby nejen mužům, ale i ženám mezi soukromým a veřejným prostorem. Pro účely práce byl uskutečněn kvalitativní výzkum předporodních kurzů pro páry, jehož cílem bylo pochopení a popsání konstrukce otcovství v daném studiu, kde byly kurzy pořádány. Zaměřováno bylo na způsoby reprodukce a narušování genderových stereotypů v souvislosti s rodičovstvím, zejména pak otcovstvím, a na pojmání nově nabyté otcovské role ze strany samotných mužů a jejich vyrovnávání se s tradičními a dnešními novými nároky na otcovskou roli. I když aktivní/pečující otcovství nemůžeme považovat za prototyp západních otcovství, je důležité je zviditelnit a hovořit o nich, jelikož mohou být přínosná pro rovné postavení žen a mužů nejen na poli rodiny, ale následně i ve veřejné sféře.

Abstract

This thesis focuses on the area of prenatal preparation for men, who are seen as secondary in the area of parenthood. In spite of the still prevailing traditional gender division of roles in Czech family there are alternative forms, which give a chance not only for men, but also for women to choose between private and public sphere. For the purpose of this thesis a qualitative research of prenatal courses for heterosexual couples has been realized with the goal to understand and give a description of construction of fatherhood. The research focuses on the way of reproduction and disruption of gender stereotypes in connection with parenthood, especially fatherhood, and how men experience their new parental role – how they harmonize traditional and contemporary demands. Even though active fatherhood can not be considered as a prototype of western fatherhood, it is important to make it visible and speak about it, because the equal in the family is the first step for the equal status and opportunities for women and men in the public sphere.

Obsah

1 Úvod	7
2 Teoretická část	9
2.1 Gender	9
2.1.1 Genderové stereotypy	10
2.1.1.1 Obraz muže v západní kultuře.....	11
2.1.1.2 Stereotypy spojené s otcovstvím a mateřstvím	11
2.1.2 Hegemonické mužství.....	12
2.1.3 Koncept měkkého muže.....	14
2.2 Rodičovství.....	16
2.2.1 Přejchod od tradičního modelu rodiny k postmodernímu.....	16
2.2.2 Normativní obraz matky	17
2.2.3 Otcoovství.....	18
2.2.3.1 Proměny otcoovství.....	19
2.2.3.2 Schizma otcoovství	21
2.2.3.3 Koncept nového otce	22
2.2.3.4 Aktivní otcoovství	23
2.2.3.4.1 Aktivní otcoovství jako hrozba pro mateřství.....	24
2.2.3.5 Otcoovství „jako volba“	25
2.2.3.5.1 Pečující otec jako hrdina	25
2.2.3.6 Otcoové na rodičovské dovolené	26
2.2.3.6.1 Otcoovská dovolená	27
2.2.3.6.2 Sociální a ekonomické bariéry	28
2.2.3.6.3 Modely rodičovské strategie dle Holtera	28
2.3 Předporodní příprava muže	29
2.3.1 Předporodní kurzy.....	29
2.3.2 Předporodní kurzy cílené na muže.....	30
2.3.2.1 Příprava na porod	32
2.3.2.2 Příprava k péči o novorozence a na roli otce.....	33
2.3.3 Příprava na porod a otcoovství mimo instituci předporodních kurzů.....	34
3 Empirická část	35
3.1 Metodologie.....	35

3.1.1	Téma a cíl výzkumného projektu.....	35
3.1.2	Metodologická východiska	35
3.1.3	Výzkumné otázky	36
3.1.4	Výzkumný terén.....	36
3.1.5	Účastníci a účastnice výzkumu	37
3.1.6	Výzkumná metoda	38
3.1.7	Analytické postupy	40
3.1.7.1	Ukázka způsobu kódování	41
3.1.7.2	Ukázka kódovací knihy	43
3.1.8	Etická stránka výzkumu	43
3.2	Pozicionalita	46
3.3	Analýza dat	48
3.3.1	Předporodní příprava partnera jako iniciativa (jeho) ženy.....	48
3.3.2	Gender personálu a zúčastněných	52
3.3.3	Komunikační strategie lektorek	55
3.3.4	Jednoduše proškolený muž jako nejlepší partner k porodu	58
3.3.5	Otec na rodičovské dovolené jako výsledek finanční nezbytnosti	61
3.3.6	Úloha partnera během těhotenství.....	65
3.3.7	Vztah biologie, tradice a konceptu „nového otce“	67
4	Závěr.....	70
	Literatura	74
	Internetové zdroje	76
	Zákony.....	77
	Příloha č. 1 – struktura rozhovoru s lektorkami.....	78
	Příloha č. 2 – struktura rozhovoru s otci	80

1 Úvod

V české společnosti se i přes postupné rozvolňování genderových rolí stále její většinová část ztotožňuje s tradičním pohledem na rozdělení rolí uvnitř rodiny. Muži jsou viděni jako svázaní s veřejnou sférou a s postavou živitele, ženy jako pečovatelky a vykonavatelky prací v domácnosti. Identifikace samotných žen a mužů s těmito společnostmi přisouzenými rolemi je ve výsledku omezující nejen pro muže, pro které požadavek finančního zajištění představuje jednu ze zásadních bariér pro roli aktivního/pečujícího otce, ale i pro ženy, které jsou svazovány normativním obrazem mateřství. Narušení genderově stereotypních podob rodičovství by však mohlo být důležitým krokem k genderové rovnosti nejen v oblasti rodiny (Maříková, Vohlídalová 2007; Janoušková 2008: 40).

I přes neustálou existenci sociálních a ekonomických bariér se od konce 20. století v západoevropském kontextu čím dál častěji objevují muži, které bychom mohli zahrnout pod koncepty tzv. „nového muže“ či „nového otce“, a kteří se o chod domácnosti i péči dělí spolu s partnerkou a narušují tak genderově stereotypní obrazy mužské a ženské role (Šmídová 2008: 11-12). S konceptem „nového muže“ úzce souvisí i pojmy aktivní a pečovatelská otcovství, které sice nepředstavují prototyp současného západního otcovství, ale jsou úkazem narušujícím tradiční diskursy, a proto je třeba je podporovat a zviditelnit.

Tématy aktivního otcovství a obecně alternativních forem otcovství se zabývala v českém kulturním kontextu řada autorů a autorek, z jejichž výzkumů v práci čerpám a vycházím – například I. Šmídová (2008a; 2008c), L. Sedláček a K. Plesková (2008), P. Ducháčková (2008) či H. Maříková a M. Vohlídalová (2007). Téměř žádné výzkumy se však nezaměřují na téma otcovství ve fázi očekávání potomka a s ní souvisejícími předporodními přípravami ve spojitosti s muži. Fázi těhotenství však vidím jako prostor, kdy se již začíná formovat nejen role matky, ale i otce (a nikoli až po narození dítěte). Právě takovéto formování probíhá například prostřednictvím předporodních kurzů, které své klienty a klientky vybavují do nově nabytých sociálních rolí (Hrešanová 2008: 98-99).

Rozhodla jsem se proto uskutečnit etnografický výzkum v soukromém pražském předporodním studiu, kde se pořádají speciálně předporodní kurzy pro muže – „Školení partnera k porodu“ a „Školení partnera k péči o miminko“. V rámci výzkumu jsem sbírala data pozorováním a účastněním se obou školení, dále pak prostřednictvím rozhovorů s lektorkami, které je vedou a s muži, kteří je absolvovali. Při sběru a vyhodnocování dat jsem se pak zaměřovala na to, jak je v daném studiu role otce prezentována, jaký mají lektorky na

aktivní otcovství názor a jak jej reprodukuje během kurzů a jakými mechanismy během nich dochází k reprodukci či naopak narušování stereotypů svázaných s rodičovstvím a mateřstvím. U mužů jsem se snažila zaměřit na jejich sebepojímání role coby nastávajícího rodiče, internalizaci genderových stereotypů a způsobu skloubení tradičních podob otcovství s dnešními nároky. Kromě dat z mnou uskutečněných pozorování a rozhovorů jsem pro dané téma čerpala ještě například z etnografické studie E. Hrešanové (2008), která se zabývala výzkumem dvou porodnic.

Teoretická východiska práce jsou rozdělena na tři hlavní kapitoly: první kapitola se zaměřuje na genderové stereotypy ve spojitosti s muži a otcovstvím a na normativní obrazy mužství. Kapitola druhá pak na rodičovství, kde jsou například pojednány koncepty „nového otce“ a aktivního otcovství či souvislost obrazu ideálního mateřství a možnosti odchodu otce na rodičovskou dovolenou¹. Závěrečná kapitola teoretické části je pak věnována předporodní přípravě mužů – její podobě a cílům.

V empirické části se v úvodu zaměřuji na metodologii – téma a cíl výzkumu, východiska, výzkumné otázky, představení výzkumného terénu, všech zúčastněných a také analytických postupů. Dále se věnuji etickým otázkám a reflektování mé pozice coby výzkumnice. Zbytek empirické části je tvořen z analýzy sebraných dat.

¹ Pojem „dovolená“ je v práci užíván, jelikož jej používají samotní účastníci a účastnice výzkumu a též je užíván v literatuře, ze které čerpám. Jeho užití však vidím do jisté míry jako problematické, jelikož asociuje odpočinek a zlehčuje činnosti, které jsou na mateřské a rodičovské dovolené vykonávány.

2 Teoretická část

2.1 Gender

Gender představuje v této práci klíčový analytický koncept. Jako takový nemá jednotnou definici a přístupy k němu se odlišují, ale v obecnější rovině se jedná o pojem, který má kulturní konotace a původ, zatímco pojem *pohlaví* má původ biologický. Maskulinita a femininita nejsou předurčovány tím, zda je jedinec muž, žena či se neztotožňuje ani s jednou z těchto biologicky daných kategorií (Oakley 2000: 121; Renzetti, Curran: 20). Gender a s ním se pojící genderové role, které nám byly v rámci daného společenského kontextu přisouzeny, jsou kulturně, historicky a místně proměnlivé a muž ani žena nehrají pouze tzv. mužskou či ženskou roli, a proto jim ani nelze přisuzovat pouze jedinou identitu, jelikož role, ve kterých se pohybujeme, jsou závislé na sociálním kontextu, který na nás klade daná očekávání a nároky (Šmausová 2002).

S. Harding (in Šmausová 2002: 19-21) hovoří o třech rovinách genderového univerza – genderovém symbolismu, rovině dělby práce a rovině genderových rolí. Úroveň genderového symbolismu spočívá v tendenci uvažovat v dichotomických kategoriích – mužské/ženské, kultura/příroda, aktivita/pasivita, rozum/emoce, přičemž první skupině je přiřazena vyšší hodnota. Vlastnosti a hodnoty nahlížené jako spojené s muži jsou společensky nadřazeny hodnotám a vlastnostem spojených se ženami. Genderový symbolismus proto není neutrálním, ale mocenským konstruktem. Symbolické rozdělení se pak odráží v rovině dělby práce, kde slouží k legitimizaci nerovného postavení na trhu práce. Androcentrická genderová struktura se reprodukuje (neboli předchozí dvě úrovně) se reprodukuje prostřednictvím procesu socializace, kdy se jedinec učí své příslušné genderové roli a tím si buduje vlastní identitu. Celý tento proces probíhá jakoby automaticky a tím vzbuzuje zdání přirozenosti.

Někteří autoři a autorky hovoří nejen o konstruovanosti genderu, ale upozorňují i na konstruovanost pohlaví. Například C. West a D. Zimmerman (2008). Pohlaví dle nich představuje soubor uznaných znaků v rámci dané kultury pro klasifikaci osob jako mužů či žen. Nikoli pohlaví, ale gender (respektive dělání genderu²), je to, co zakládá nezpochybnitelnou příslušnost k dané pohlavní kategorii. Konstruovaností pohlaví se zabývá i A. Fausto-Sterling (2002) v textu *How to build a man*. Pohlaví je dle autorky biologickým konstruktem, jelikož je určováno opět na základě společensky schválených znaků, které slouží jako normativní rámce pro určení pohlavní kategorie.

² Například výběr oblečení a účesu, způsob mluvy, gestikulace, zájmy či výběr povolání.

Výše zmíněné teorie a definice genderu a pohlaví spadají pod konstruktivistické paradigma, kdy je na gender (a případně i na pohlaví) pohlíženo jako na sociální konstrukt. Autoři a autorky pohybující se v rámci konstruktivistického paradigmatu nevidí sociální chování jako determinované naším biologickým pohlavím. V opačné pozici však vystupují autoři a autorky, kteří zastávají esencialistický přístup založený na vnímání rozdílů mezi muži a ženami jako vrozených, přirozených a neměnných. Muži vystupují v mužské roli a ženy v ženské, což je dáno geny, hormony a morfologickými znaky (Šmausová 2002). Vůči esencialistickému přístupu se budu v rámci práce vymezovat, jelikož (stejně jako ostatní konstruktivističtí autoři a autoři) zastávám názor, že jedinci jsou k patřičným rolím socializováni a nikoli předurčeni již v okamžiku svého narození.

2.1.1 Genderové stereotypy

Genderové stereotypy představují zjednodušující obrazy „správné, femininní ženy“ a „správného, maskulinního muže“, které prostupují téměř všechny oblasti života jednice. Ženy a muži jsou v těchto případech viděni ve dvou, navzájem se vylučujících kategoriích – „normální“ muž by neměl být nositelem ženských charakteristik a vlastností, „normální“ žena zase naopak těch mužských. Ačkoli se těmito stereotypům jedinci velmi často vymykají, stávají se společenskou normou a nepřizpůsobení se jim obnáší riziko nálepky abnormality či deviace (Renzetti, Curran 2003: 20-21). Lidé se těmito očekáváním více či méně vědomě přizpůsobují, což se odvíjí i na konkrétní situaci, ve které se momentálně nacházejí (Lippa 2009: 253).

Genderové stereotypy se odvolávají na představu „přirozenosti“ a „normálnosti“ určitých typů jednání bez reflektování toho, co si jedinci osvojili díky výchově nebo aniž by se braly v úvahu jejich individuální názory, vlastnosti, schopnosti a zájmy. Takováto homogenizace vede k radikálnímu oddělení mužských a ženských vlastností a charakteristik a k předpokladu, že všechny osoby mužského pohlaví sdílejí tytéž hodnoty a zájmy a všechny osoby pohlaví ženského zase naopak. Zachází se s nimi jako se dvěma samostatnými, ucelenými skupinami, v jejichž rámci se nepřipouští různorodost (Sedláček, Plesková 2008: 6).

2.1.1.1 Obraz muže v západní kultuře

Zatímco obraz ženy v kontextu západní kultury³ je stereotypně spojován s krásou a péčí o vzhled, starostlivostí, zranitelností a pasivitou, je obraz muže spojen s nezávislostí, silou, soutěživostí a aktivitou. Pokud muž disponuje vlastností či charakteristikou přisuzovanou ženám, vystavuje se riziku odsouzení a nepochopení mainstreamové společnosti. D. S. David a R. Brannon (in Badinter 1999: 135-137) zmiňují čtyři atributy mužství, spojované s muži v americkém prostředí. Jsou jimi „no sissy stuff“, „the sturdy oak“, „big wheel“, „a „give ‘em hell“. První požadavek na americké muže se pojí se stereotypní představou, že „muži nepláčou“ neboli s tím, že muži jsou na rozdíl od žen emotivně vyrovnanější a nedávají veřejně najevo své pocity. S tím souvisí i „the sturdy oak“ neboli požadavek vytrvalosti, nezávislosti a soběstačnosti. Třetí aspekt maskulinity, „big wheel“, vyzdvihuje touhu mužů po úspěchu, moci a vítězství, na základě které je determinováno jeho mužství. A jako poslední je tzv. give ‘em hell neboli dostát společenskému očekávání ohledně průbojnosti a odhodlanosti pouštět se do rizik.

Ačkoli v posledních letech reálně dochází k pozvolnému rozměňování tradičních genderových rolí, kulturní tlak (například na muže ohledně materiálního zajištění rodiny) přetrvává stále. Dochází pak k rozporu mezi individuálními vztahy v rámci soukromé sféry a mezi nastaveními, které panují ve sféře veřejné (Šmídová 2008c: 9). Rozpor mezi těmito sférami si mnozí muži ani neuvědomují, tj. nejsou schopni jej reflektovat, což ukazuje na internalizaci socializačních tlaků (Šmídová 2002: 106; Bourdieu 2000).

2.1.1.2 Stereotypy spojené s otcovstvím a mateřstvím

I přes postupné rozměňování rolí v posledních letech jsou stále přítomné obrazy tzv. ideální matky a ideálního otce a podoby rodinného uspořádání, na jejichž udržování se velkou měrou podílejí výše zmiňované genderové stereotypy postavené na vidině dvou, vzájemně oddělených světů – mužského a ženského. Jedním z oněch stereotypů je představa otce v roli živitele rodiny a představa matky jakožto primárního pečovatele o dítě. Zatímco ženy postupně pronikly a stále pronikají do „mužské sféry“ neboli do sféry veřejné (politika, věda, kariéra a další), pronikání mužů do sfér „ženských“ (například, co se týče péče o potomka) se děje v mnohem menší míře, ačkoli legislativní překážky nejsou ani zdaleka tím hlavním důvodem. Největší překážku právě představují společenská očekávání a předsudky, které

³ Západní, jelikož čerpám z děl západní literatury a samotný výzkum je proveden v prostředí, ve kterém dominují západní hodnoty a normy.

protlačují vidinu tradičního otce a ostatní podoby otcovství se díky tomu stávají tabu. Jednou z alternativních podob k tradičnímu modelu otce je tzv. mateřský otec, přičemž slovo „mateřský“ zde nesouvisí s biologickým pohlavím, ale zvýznamňuje blízkost, kterou daná osoba k dítěti má (Sedláček, Plesková 2008: 4-6).

Vidina matky jakožto primárního rodiče a otce jakožto rodiče sekundárního odkazuje na biologickou danost – biologické zvýhodnění matek a naopak biologicky podmíněné znevýhodnění otců v rámci rodičovství. (Šmídová 2008a: 37). Tradiční diskursy se zde odvolávají na vrozený mateřský instinkt, který předurčuje ženy býti primárními pečovatelkami o dítě. Jedná se zde tedy o pohlížení na mateřskou roli jako na biologicky danou a na otcovskou jako na kulturní. S tím jde ruku v ruce i společensky přiřazená významnost mateřství/otcovství a nenahraditelnost postavy matky na rozdíl od postavy otce (Fafejta 2012: 250-251).

Biologická „danost“ a „přirozenost“ mateřství je však v řadě případů pouze sociální konstrukcí, nikoli biologickou předurčeností. P. Mareš v textu *Mateřství a těhotenství z pohledu sociálních věd* (2002: 89-90) poukazuje na koncept tzv. biologických hodin, který vidí jako výsledek společenského tlaku a nikoli jako produkt reprodukčního cyklu. Tento tlak ze strany okolí pojmenovává „sociálními hodinami“, které mají přímou (verbální), ale i nepřímou podobu (symbolickou, neintencionální).

2.1.2 Hegemonické mužství

R. W. Connell (in Švaříčková-Slabáková a kol. 2012: 13) vymezuje hegemonní mužství jakožto maskulinitu, která „[...]není fixním charakterovým typem, všude stejným a vždy stejným, nýbrž maskulinitou, která v daném rámci genderových vztahů zastává hegemonní postavení, přičemž tato pozice je vždy objektem zpochybnění. Samotná hegemonie je pak historicky proměnlivým vztahem mezi maskulinitami, jejichž vzájemné vztahy lze popsat jako buďto hegemonii, podřízenost, komplicitu, či marginalizaci“.

Hegemonické mužství je společenským konstruktem, který se vymezuje nejen vůči alternativním⁴ formám mužství, ale i vůči obrazu ženství. V západním kontextu se obraz

⁴ Přívlastkem „alternativním“ nechci vzbuzovat dojem méněcennosti maskulinit, které se odlišují od převládající, hegemonní maskulinity v daném kulturním kontextu, ale spíše na jejich méně častý výskyt ve srovnání s dominantním obrazem mužství.

hegemonického muže vyznačuje „bílou“⁵ barvou pleti, střední třídou, mladším středním věkem, heterosexuální, mocí, touhou po úspěchu ve veřejné sféře, soutěživostí a agresivitou. Mající nad věcmi (a lidmi) kontrolu (Šmídová 2008c: 12-13).

Hegemonické, normativní mužství představuje jakýsi „ideální“ stav muže, který však reálně nekorresponduje s jednáním a vlastnostmi mnoha mužů. Ale i přes tento rozpor dochází k tomu, že většina mužů z této hegemonie těží, aniž by si to uvědomovala – již pouhou příslušností k mužskému pohlaví (Šmídová 2008a: 14-15; Kimmel 1987).

Otázkou, jak sami muži vnímají svou mužskou zkušenost, se zabývala Iva Šmídová (2002:104-136) v textu *Muži v České republice (podle Jiných mužů)*, který vznikl jako výstup výzkumu založeného na rozhovorech se sedmi tzv. Jinými muži. Jinými proto, že je nelze považovat za reprezentanty hegemonní maskulinity, ale jiných jejích typů. Autorka se zaměřuje na právě výše zmíněný stav, kdy dochází k rozporu mezi „ideálním“ obrazem mužství a žitou realitou mužů. Ve spojitosti s tímto nesouladem rozlišuje dvě perspektivy – první se zaměřuje na to, že okolí má problém s tím, když daní Jiní muži některými charakteristikami nezapadají do normativního modelu tradičního muže, druhá se pak týká pocitu nejistoty, kteří vnímají sami Jiní muži v důsledku rozporu mezi vlastní žitou realitou a realitou „normálního“ muže.

Pokud lidé nezapadají do společností předem nastavených genderových rolí, dochází ze strany společnosti k tzv. sociální kontrole (sankcionování), která v tomto případě probíhá skrytě a je obtížné identifikovat její mechanismy. Reakce okolí (například emotivní zavržení) se pak odvíjí od pomyslné vzdálenosti, ve které se jedinci v očích okolí od společenské normy nacházejí. Toto spadá pod první z perspektiv, o které Iva Šmídová (2002: 125-127) hovoří. Autorkou dotazovaní muži pociťovali jako jeden z největších tlaků okolí očekávanou touhu po kariéře a celkově úspěchu v pracovní sféře. Zaměření na kariéru bylo několika dotazovanými považováno jako jisté vyhovění požadavkům okolí. Z pohledu Jiných mužů nepředstavoval největší problém pro společnost fakt, že někdo z mužů nenaplňoval společenská očekávání, ale skutečnost, že sami muži nepovažují takovéto odchýlení za selhání a jsou se svou situací spokojeni. Muži se pak nacházejí v situaci, kdy jsou nuceni legitimizovat svou vlastní odlišnost jako legitimní vzorec mužství.

⁵ Pokud se v textu vyskytují pojmy jako „rasa“ či pojmenování „bílá“ barva pleti, jsou vždy uvedena v uvozovkách, čímž chci upozornit na to, že se jedná o hodnotově zatížené pojmy a v práci je užívám kriticky.

Druhá rovina (tamtéž: 128-129), kdy sami dotazovaní cítí nejistotu plynoucí z nezapadání do hegemonního obrazu mužství, reflektuje pochyby samotných mužů ohledně tradičních vzorců, ale zároveň riziko, kterému se vystavují, nechovají-li se podle nich. Jedna z nejméně frekventovaných obav vyplývala z obtížnosti skloubení požadavku na kariéru a finanční zaopatření rodiny spolu s vyvstanutým očekáváním, že se bude muž angažovat i v rodinné sféře. Jiní muži, se kterými Iva Šmídová spolupracovala, zmiňují jako náročné angažovat se více v rodině a převzít tak část zátěže, která spočívala dříve na partnerce, aniž by se změnila očekávání na ně v profesní oblasti. Nesoulad mezi společenskými požadavky a tím, co je reálně možné, je zdrojem tohoto sebepochybností a nejistot.

2.1.3 Koncept měkkého muže

Jednou z podob mužství je i tzv. měkký muž, který bývá vnímán jako opak hegemonního, normativního typu muže a označení někoho tímto titulem bývá používáno jako jeden z mechanismů společenské kontroly, jelikož „správný“ muž by se měl od tohoto typu mužství distancovat a vymezovat se vůči němu. E. Badinter (1999: 133-135, 146-147) lokalizuje původ konceptu *měkkého muže* do severovýchodních zemí, kdy měkký muž dle autorky střídá tzv. tvrdého muže s potlačenou ženskou stránkou a nesoucím známky machismu. Badinter vidí jak měkkého, tak tvrdého muže jako určité formy psychického zmrzačení a to v prvním případě souvisejícího s nedostatkem mužskosti a ztotožněním se s ženskými hodnotami, v případě druhém s amputací vlastní ženské stránky jako následek nesmiření se s mateřskými hodnotami. Ve skandinávských zemích se někdy jako synonymum pro tvrdého muže užívá označení *zauzlený muž*, jehož pojmenování má sugerovat jednak uzel na kravatě (znak spořádaného tradičního muže) a zároveň uzel citový. *Zauzlený muž představuje „[...]katalóg najhorších mužských stereotypov: je posadnutý súperením, pripútaný k duševnej a sexuálnej výkonnosti, citovo poznačený, sebavedomý, agresívny, alkoholik, neschopný zasadiť sa o druhých“* (tamtéž: 133-134). Měkký muž je zase naopak mužem, který „[...] sa dobrovoľne zrieka mužských výsad, abdikuje na moc, na nadradenosť, ktorú mu tradične prisudzovalo patriarchálne usporiadanie. Ovláda svoj sklon k agresivite, vzdáva sa ctižádosti a kariéry, pokiaľ by mu bránili venovať sa svojej žene a deťom. Je naklonený rovnosti muža a ženy vo všetkých oblastiach“ (tamtéž: 134).

Označení *měkký muž* však nenesou pouze jeden význam, ale jeho definice se proměňuje v závislosti na místě i čase. Například koncept měkkého muže v Dánsku zahrnuje absenci charakteristik spojených s tradičním obrazem mužstvím. Naproti tomu v Norsku je tento typ

mužství nazván *mírným mužem* a není viděn jako celková absence mužskosti, ale jako jeden z jejích podob. Ať už se jedná o přívlastek „měkký“ či „mírný“, obě dvě slova jsou jen stěží slučitelná s hegemonním mužstvím, které bylo vymezeno v předchozí kapitole, jelikož konotují slabost (Badinter 1999: 146).

Genderové identity muže a ženy bývají v rámci západní společnosti nahlíženy jako neslučitelné, kdy panuje tendence vymezovat maskulinní identitu jako vše neženské. Aby chlap zůstal chlapem a nestal se tzv. měkkým mužem, je v očích společnosti žádoucí distancovat se od jistých „ženských“ charakterových vlastností a činností (Bourdieu 2000). Muži, se kterými prováděla I. Šmídová (2002: 104-135) rozhovory⁶, zvýznamňovali zejména odstup od ženských prací a schopnosti pečovat o dítě, respektive respekt k této „nezastupitelné ženské“ schopnosti. Tyto dva aspekty (domácí práce a pečovatelství) vyzdvihávali dotazovaní jako nejvýznamnější složky tzv. ženské role. Domácí práce a vzájemná zastupitelnost co se jich týče, prezentují jako „normální“, ačkoli v jejich výpovědích se implicitně objevoval pravý opak. Striktní rozdělování na ženské a mužské činnosti ukazuje na tradiční přístup v rodinné sféře, ačkoli mnozí z dotazovaných se na domácích pracích podílejí, ale jejich provádění je vnímáno samotnými muži jako něco navíc, něco, od čeho se distancují jako od součástí jejich mužské role. Jako konkrétní příklad může být uvedeno zašívání – ačkoli bylo dotázaným mužem několikrát řečeno, že je to „normální“, že pomáhá, používal ve své výpovědi humor a argumenty, které implicitně ukazovaly na to, že se od této činnosti distancuje, ale není pro něj problém ji zvládnout. Jiným typem domácích prací bylo v odpovědích vaření, kdy na jednu stranu bylo škatulkováno do skupiny „ženských“ úkonů, ale nebylo ničím, co by muži nezvládli. Naopak pokud tuto činnost (ať už se jedná i o jiné druhy domácích prací) muži vykonávali, byli za ně chváleni a okolí bylo „šokováno“ (v pozitivním smyslu slova) (tamtéž: 118-122).

„Měkký muž“ slouží jako odstrašující nálepka, pomocí které se společnost snaží udržet *status quo*. V médiích se objevují články s tituly o tom, jak muži měknou a díky emancipaci dochází k soumraku otcovské role, která se pomalu vytrácí – „[...]muži asistují u porodu, čerpají rodičovskou dovolenou, hrají si s dětmi na pískovištích, učí se mluvit o citech a plakat na veřejnosti. Stručně řečeno: ženy tvrdnou a muži měknou“ (Kovářová 2018). Výše uvedená citace představuje definici měkkého muže, která se objevuje v mediálním diskursu. Konkrétně v textu od D. Kovářové (2018), advokátky specializující se na rodinné právo a tudíž

⁶ Rozhovory byly uskutečněny jako součást výzkumu zabývajícího se tématem, jak muži v České republice vidí mužskou identitu.

představující určitou autoritu pro širokou veřejnost, která vymezuje „změkklého“ a něžného muže jako muže, „[...] který dobrovolně svou otcovskou roli přenechá ženě a sám si navleče měkkou náruč rodiče- pečovatele, je podoben muži, který rodinu opustí nebo její instituci prostě ignoruje.“ Autorka jednak odděluje otcovskou a rodičovskou roli, kdy otcovskou roli smršťuje na pozici živitele a ochránce, jednak rodičovskou a pečovatelskou úlohu přisuzuje pouze ženám/matkám a zároveň ji i shazuje a zlehčuje. Tím přispívá k upevnování nerovného postavení mezi pohlavími a celkově k nemožnosti otců se v očích společnosti plnohodnotně podílet na péči o potomka, jelikož je jejich role artikulovaná co do starostlivosti jako sekundární a pasivní: „Otcové [...] nemusejí být otci dokonalými, přesto však pomáhají rodinu zajišťovat, protože domů přinášejí maso, ochranu, peníze anebo alespoň přítomnost a pomocnou ruku. Navíc nesou vědomí jistoty a punc bezpečnosti. [...] Nikdo z mužů připoutaných k batoleti nahlas nepřizná, že je to pro něho mnohem lehčí role než být mužem odpovědným a tradičním otcem“(tamtéž).

2.2 Rodičovství

2.2.1 Přejchod od tradičního modelu rodiny k postmodernímu

Podoba rodiny jakožto sociální instituce je podmíněna historicky i místně. V tomto případě budu hovořit konkrétně o vývoji západoevropské rodiny, v jejímž rámci byl uskutečněn výzkum tvořící empirickou část práce. Proměna od tradiční rodiny přes moderní až k její dnešní, postmoderní podobě byla doprovázena řadou změn v oblasti sociálních rolí i funkcí. Vytratil se například monopol na legitimní sex, díky novým technologiím (hormonální antikoncepce, vasktomie...) se vytratil i monopol párové rodiny na plození a následnou socializaci dětí. Tradiční rodina se též vyznačovala situací, kdy výběr manželského partnera či partnerky nebyl v rukou těch, kterých se přímo týkal, nýbrž rodičů partnerů. Jednalo se o sňatek za účelem zachování společenského postavení a zejména majetkové situace celé rodiny. Postupné převažování individuálních hodnot jedince a zvyšující se důraz na jeho svobodnou volbu vedly k oslabení vlivu rodiny na rozhodování člověka. Křesťanství pojímalo manželství jakožto nerozlučitelnou instituci. Ta však svůj nezrušitelný charakter pozbývá s novým pojmáním jakožto občanské smlouvy vypověditelné kteroukoli ze stran. Zvyšující se dělba práce společně s rozvojem specializovaných institucí zbavuje rodinu mnohých z jejích tradičních funkcí – funkci produkční, škola přebírá funkci vzdělávací, masmédiá ruší monopol rodiny na socializaci k příslušným hodnotám a normám. Nemocnice a sociální zařízení přebírají velkou část péče o nemocné či staré členy rodiny (Možný 2006: 20-25).

Postupně klesá porodnost a ustupuje výchova dětí jako primární smysl rodiny. Od konce padesátých let dvacátého století dochází k hromadnému opouštění domácností ze strany žen a vstupování do veřejné sféry. Proměňují se mužské a ženské role, začínají být individualizované a prolínat se. Rodina nabírá jako svou hlavní funkci citové zajištění svých členů. To jsou jedny z charakteristik postmoderní západoevropské rodiny, ačkoli výše zmíněná proměna rodiny se neprojevuje stejně napříč všemi rodinami, ale roli zde hrají socioekonomické a subkulturní faktory. Proto vedle sebe běžně žijí lidé, kteří vnímají soukromý a veřejný prostor a jejich povahu diametrálně odlišně, vyznávají jiné hodnoty a preference (tamtéž).

2.2.2 Normativní obraz matky

I přes postupný vznik jiných než tradičních forem rodinného uspořádání a rodičovských rolí, stále dominuje v západoevropských společnostech obecně přijímaný model rodičovství, respektive péče o dítě. Ten spočívá v ženě na mateřské a posléze rodičovské dovolené a otci jako primárním živiteli rodiny. Rodičovské role spolu úzce souvisí a navzájem se vymezují. Změní-li se povaha či náplň jedné z nich, s největší pravděpodobností dojde ke změně i v rámci role druhé. Bude-li se otec více angažovat v péči o dítě (bude-li tzv. aktivním, pečujícím otcem) umožní to jeho partnerce realizovat se nikoli jen v rodinné, ale i ve veřejné sféře. Tím se tak oba budou vymykat tradičnímu modelu rodičovství (Janoušková 2008: 40).

Normativní mateřství neboli ideální obraz mateřské role je více či méně zakořeněn v podvědomí členů a členek společnosti. Tato internalizovaná představa pak způsobuje situace, kdy si ženy-matky budou samy připadat nevhodně či cítit pocit viny, pokud z daného obrazu vybočují (Šmídová, Sedláček 2008: 72-73). Touha po překročení hranic mateřské role může vycházet ze sociální izolace ženy, nízkého statusu domácích prací a celkově zneviditelnování práce týkající se péče o dítě. Proto s vybočením od normativního obrazu mohou být mnohé ženy spokojené, ačkoli se setkávají s negativními ohlasy ze strany okolí opírající se o koncept „dobrého“ mateřství, které nutí ženy-matky k porovnávání vlastní mateřské praxe a daného ideálu. Ženy nespádající do tradičního rámce mateřství bývají někdy označovány za „krkavčí matky“. Takováto odstrašující nálepka je jedním z prostředků, který pomáhá ve společnosti udržovat tradiční formu rozdělení rodičovských rolí (Janoušková 2008:42-45).

Primárně pečovatelská mateřská role bývá viděna jako úzce spjatá s celkovou identitou ženy, která je tím pádem narušena, pokud na sebe bere muž roli aktivního otce či primárního

pečovatele. V západoevropské společnosti stále přetrvává představa mateřství jakožto legitimního pole moci ženy a její nezastupitelnosti v této oblasti, což je přímo spjaté s mírou péče, která je připouštěna jako legitimní pro partnery, aniž by byla ohrožena femininní identita partnerky. Součástí strategie žen, aby si zachovaly v této oblasti dominantní postavení, tak může být komentování péče mužů jako „doplňující“, „zbytečné“ či může docházet k jejímu zlehčování obdobnými způsoby. Monopol matky na primární péči o dítě tak přímo souvisí s možností otců být jí účasten (Šmídová, Sedláček 2008: 72-75).

2.2.3 Otcovství

Podoby otcovství, stejně jako mateřství, jsou vždy nějakým způsobem danou společností konstruovány a jejími členy a členkami reprodukovány. Stejně jako mateřství je úzce spojeno s identitou ženy a její femininní stránkou i identita otce je úzce spojena s identitou muže a ve vztahu s hegemonickou maskulinitou a jejími alternativními formami (Maříková, Vohlídalová 2007: 20).

Ralph LaRossa (in Maříková, Vohlídalová 2007:20) odlišuje otcovství v praxi neboli to, co otcové skutečně dělají, od kulturní roviny otcovství neboli od hodnot, významů a ideálů obecně spojovaných s muži-otci. LaRossa vyvrací mylný předpoklad jejich vzájemné synchronizace, jelikož reálné chování mužů nikdy zcela neodpovídá společenským normám a očekáváním. I když se otcovská praxe od kulturního ideálu, je jím zároveň vždy nějakým způsobem ovlivněna, jelikož společenské tradice a normy jsou zakořeněny ve společenských institucích, jakými jsou škola, právo, politika státu či z těch méně formálních jako rodina či vrstevníci. Podle něj též dochází k rozdílnému tempu proměny – obecná rovina kultury otcovství se mění rychleji nežli chování mužů v praxi. Je tak dle něj nutné zaměřit pozornost na provázání mezi identitou otců (tím, za koho se považují) a jejich jednáním.

V sebereflexi vlastní identity mužů-otců se projevuje protiklad mezi muži, kteří dle tradičního modelu otcovství vnímají svou identitu coby živitele rodiny, čímž svou účast na rodinném životě vnímají jako „naplněnou“ prostřednictvím materiálního zabezpečení (materiální zabezpečení a identifikace s ním pak klade na muže-otce mnohdy takové nároky, které nejsou plně slučitelné s péčí o dítě), a mezi muži, kteří odcházejí na rodičovskou dovolenou a stávají se primárními pečovateli o dítě. I přes to, že však tyto muži zůstávají s dítětem doma, nemusí to nutně znamenat, že se ztotožňují se svou identitou jako pečovatelskou. Nemusí tak docházet ke změně jejich maskulinní identity ani genderových

vzorců v rodině. Takže i přes skutečnost, že se muž-otec chce aktivně zapojit a také se aktivně zapojuje, je nutné reflektovat, zda není pečovatelská role daná pouze situačně (vyžadují-li to vnější okolnosti), jelikož v těchto případech se nemusí hodnoty a ideály muže-otce odlišovat od tradiční kulturní roviny otcovství (Maříková, Vohlídalová 2007:19-21).

2.2.3.1 Proměny otcovství

Otcovství jakožto historicky a místně podmíněné odráží hodnoty dané společnosti. Proto mění-li se ona společnost, nutně se změní i význam a postavení postavy otce a očekávání ohledně podoby otcovství. Status otce, jeho práva a povinnosti, tak přímo odvisely od ekonomických, kulturních a sociálních podmínek v témže období (Chmelařová 2008: 24). Jen za poslední dvě století historie instituce otcovství bylo několik modelů, kterým, musel „správný“ otec dostát. Jednalo se v prvé řadě o roli morální autority, která rodinu zastupovala ve veřejné sféře a plnila roli ochránce. Postupně přibývá požadavek představovat pro své potomky rolový vzor – vzor chování pro syny a reprezentanta mužství pro dcery. Naplňování předchozích dvou rolí však bylo podmíněno rolí třetí - rolí živitele. V pozici autority i rolového modelu mohl být jen takový otec, který dokázal rodinu finančně zabezpečit (Fafejta 2012: 242).

V předindustriální době se řídily vztahy v rodinách principem téměř nedotknutelné otcovské autority. Nezpochybnitelné místo otce na pozici hlavy rodiny souviselo s hospodářským uspořádáním – muž pracoval společně se svou ženou za pomoci potomků. Rodina představovala jednotku, která zajišťovala potřeby všech svých členů společnou prací. Díky práci umístěné v blízkosti domova byl otec v rodině přítomen a viděn jako nedílná (či hlavní) součást při výživě, péči, výchově a morálním a náboženském vzdělávání. Otcovská role byla až do prvních dekád 18. století nadřazována mateřské ve věcech vedení dítěte. Tato nadřazenost vyplývala zejména z přesvědčení o racionalitě muže a schopnosti ovládat své emoce (Chmelařová 2008:26-27).

Při přechodu k průmyslové společnosti v průběhu 19. století postupně narůstá zodpovědnost matky v oblasti domácnosti a výchovy potomků a celkově o jejich péči. S ekonomickým rozvojem začíná docházet k oddělování soukromé a pracovní sféry, práce otce se přesouvá mimo domov a dochází k rozdělování a přerozdělování rolí v rodině. Domácí sféra se stává doménou matky, veřejná doménou otce. Žena začíná být obecně viděna jako od přírody lépe vybavena k výchově a uspokojování potřeb dítěte. Ačkoliv je otec stále ještě

formální hlavou rodiny, reálně se jí však stává matka. Otcovství se stává méně důležitou sociální rolí (tamtéž: 27-28).

V průběhu 20. století přetrvává přesvědčení, že rodičovství je doména žen-matek. Na otcovství se klade důraz zejména v případech, kdy byla potřeba disciplinárního zásahu nebo při potřebě zasvěcení syna do mužského světa. Rodičovský diskurs byl od počátku 20. století silně ovlivněn psychoanalýzou, která kladla důraz na raný psychický vývoj dítěte, pro nějž byl klíčový vztah matky a novorozence. Posilovalo se přesvědčení, že pouze matka dokáže naplnit a adekvátně reagovat na potřeby dítěte. Postupně docházelo ke vzniku tzv. kultu mateřství, který prosazoval nenahraditelný a instinktivní vztah matky k dítěti. Spočíval na dvou pilířích – na esencialistickém tvrzení, že ženy jsou od přírody uzpůsobeny pro to být lepšími rodiči než muži a tím pádem, že hrají v životě dítěte významnější úlohu nežli otcové. Kult mateřství se významně podílel a stále ještě podílí na podceňování důležitosti otcovské role, zejména v prvních měsících života dítěte. I přes vyvrácení těchto tvrzení mnoha výzkumy potvrzující, že muž se dokáže o dítě postarat stejně kvalitně jako žena, zůstává kult mateřství stále součástí západního veřejného mínění (tamtéž: 28-30).

Výzkumníci a výzkumnice v polovině 20. století pracovali s předpokladem mateřské role jako geneticky dané, přirozené a instinktivní. Až v 70. letech se začínají v západním kulturním kontextu objevovat články a výzkumy zaměřené na opomíjené otce, poukazující na to, že postava otce je pro dítě stejně klíčová jako postava matky a to i v prvních letech života dítěte, kdy se objektem přilnutí může pro dítě stát otec stejně jako matka, je-li primárním pečovatelem. Stejně tak vyzdvihují i skutečnost, že v mnoha mužích existuje touha po pečovatelství stejně jako u žen, a jsou názoru, že mohou být co do péče o dítě naprosto srovnatelní se ženou. Obecně se začínají objevovat tendence otců navracet se do rodinného života a angažovat se ve větší míře v péči o potomky. To bylo jedním z důsledků zvyšujícího se zájmu o otcovství a vlivu postavy otce na vývoj dítěte. Rolí sehrála i druhá vlna feministického hnutí, zapojení větší části žen do pracovního procesu a smřšťování rodin. Všechny tyto kulturní, sociální i hospodářské faktory měly vliv na proměnu rodinných rolí a začalo být nutno se dívat na povahu mateřství a otcovství z nových úhlů pohledu. Tyto nové perspektivy odhalují jisté konflikty mezi tím, co je od mužů-otců očekáváno (tzv. kulturou otcovství) a jejich individualitou. Mezi stereotypní představou mužnosti a tím, jak sami muži vnímají svou maskulinitu v kontextu hegemonní maskulinity. Začínají se objevovat jak alternativní typy maskulinity, tak nové formy otcovství. Vynořují se koncepty „nového otce“ a „aktivního otcovství“ (Fafejta 2012: 242-243; Chmelařová 2008: 30-31).

2.2.3.2 Schizma otcovství

V posledních dvou dekadách se stále častěji hovoří o tom, že otcové by se měli více zapojit do chodu rodiny, péče o děti a jejich výchovy. Zároveň platy mužů již ve většině rodin nedokázaly zajistit dostačující životní úroveň (jejíž standard se též zvyšoval), takže ženy, stejně jako muži, byli zapojené do pracovního procesu. Jedním z důsledků takovéto sociálně-ekonomické změny bylo vyšší zapojení mužů-otců v rodině, které není vždy nutně dáno touhou samotných otců, ale vyplývá z daných poměrů. Kromě nároku na finanční zabezpečení rodiny (který je v představách naší společnosti stále ještě hluboko zakořeněný) přibývá i nárok na angažovanost v rodinné sféře, aniž by ustoupil požadavek finanční zodpovědnosti, který se naopak s příchodem dítěte ještě zvyšuje, takže muž může ve výsledku mít na rodinu ještě méně času, nežli předtím (Fafejta 2012: 243-244, 246).

Zvyšující se nároky na otcovskou roli však nevedou k upevňování instituce otcovství, nýbrž naopak. Jak uvádí M. Fafejta (2012: 243-250) - namísto jednoznačného posílení, či oslabení se v rámci euroamerické společnosti vedle sebe vyskytují dva, vzájemně naprosto odlišné modely: velké množství otců žijících odděleně od svých dětí a zároveň aktivně pečující otcové, kterých nikdy nebylo tolik jako dnes. Takovéto schizma se může projevat i u jednoho a toho samého otce - například kvůli rozvodu, kdy dochází v naprosté většině případů k přidělení dětí do péče matek.

Schizma otcovství se projevuje již v samotných označeních charakteristik otců a otcovství. Kromě tradičních modelů se hovoří o smršťujícím se otcovství, marginalizovaném či kapitulujícím současně s otcovstvím aktivním, pečujícím a mateřským. V jednu a tu samou dobu se tak hovoří o otcích, kteří se zájmem každodenně pečují o své děti, zároveň však prý otcové selhávají ve své otcovské roli. Otcovství je v porovnání s mateřstvím daleko křehčí instituce, jelikož u mateřské role se odvolává na přirozenost a „mateřský instinkt“, zatímco role otce je vnímána jako sociálně daná a nikoli biologicky předurčená. S narůstajícími nároky na otce stoupá i počet otců, kteří nejsou schopni naplnit všechny společenské požadavky – úlohu živitele i pečovatelského otce – a tak v principu dochází k tomu, že v důsledku nejsou ani jedním (tamtéž; Šmídová 2008c: 9; Mareš: 2002: 89-90).

Postupný rozpad tradiční podoby instituce otcovství sice otevřel prostor pro jeho individualizaci a alternativy, ale též se pojí s nejistotou, jelikož ve společnosti a zejména otcům samotným chybí vzory, jak otcovskou roli zastávat. Na rozdíl od mateřství, které je pořád stále pevně společensky kodifikováno. Vzory v péči o dítě ve vlastním otci dnešní muži

zpravidla nemají či jim slouží jako model péče, vůči kterému se vymezují. Muži tedy nejsou socializováni k tomu, aby se v budoucnu ujali primární pečovatelské role, na rozdíl od žen, které jsou již od raného dětství do této role stylizovány například prostřednictvím specifického výběru hraček či volnočasových aktivit. Pokud si otec zvolí roli primárního pečovatele, má společnost s tímto rozhodnutím často problém, jelikož absence touhy po kariéře a práci může být u mužů v euroamerickém kontextu považována za selhání, s nímž se pojí i zpochybňování otcova mužství, jeho zodpovědného přístupu k rodině (plynoucí z rezignace na roli primárního živitele) a i v pracovním prostředí může být v očích zaměstnavatele viděn jako nelояální zaměstnanec. V konečném důsledku nemusejí být otcové v pečovatelské roli naplno podporováni ani samotnými partnerkami, jelikož ty mohou mít pocit, že je partner připravuje o mateřský prožitek. Matka tak přichází o jakousi sociální a symbolickou moc, kterou jí mateřství poskytuje. Též se může následně stát terčem morálního odsouzení společnosti (jako tzv. krkavčí matka), zatímco naopak její partner může být vnímán jako „hrdina“ (Renzetti, Curran 2005: 114-115; Karsten 2006: 65; Fafejta 2012:245,247-249, Janoušková 2008:42-45).

2.2.3.3 Koncept nového otce

Od konce 20. století se s výskytem nových podob rodin objevují i nové možnosti jak se zhostit rodičovských rolí, zejména té otcovské⁷. Dochází k pozitivnímu posunu, co se týče akceptování alternativních forem prožívání a praktikování otcovství (i přes neustálou přítomnost tzv. tradičních postojů ve společnosti). V poslední době se tak ve veřejném diskursu objevuje obraz „nového otce“, který je charakterizován skrze absenci potřeby definovat svou identitu jako protiklad k identitě ženské, s čímž souvisí i přijímání úlohy pečovatele, která samozřejmě patří stejnou měrou k mateřství i otcovství (Chmelařová 2008: 32-33).

„Nového otce“ však nelze považovat za jakýsi prototyp současného západního otcovství, ale spíše jde o jistý vzorec jednání a přemýšlení, který se v čím dál tím vyšší míře začíná objevovat vedle stávajících podob otcovství (tamtéž). Pečující otec, který se o starostlivost a zabezpečování chodu domácnosti dělí spolu s partnerkou, se vyskytuje zejména u dvoukariérových rodin, kde ustupuje role mužů jako primárních zabezpečovatelů a tím na sebe tak mohou vzít část zodpovědnosti za děti a domácnost. Pečovatelská otcovství se tak vyskytují v rodinách, kde je přítomna větší rovnost mezi partnery. Tento typ otce však souvisí

⁷ Viz vyšší míra sociální kodifikace mateřské role oproti té otcovské s odkazem na biologickou podmíněnost mateřství, o čemž se podrobněji zabývá podkapitola „Proměny otcovství“.

i s jistou privilegovaností podmínek, ve kterých se rodina nachází – nejčastěji jej můžeme nalézt ve středních vrstvách populace, v rodinách, které si například mohou dovolit placenou výpomoc. Zároveň se dá také předpokládat, že „novými otci“ budou muži, kteří nebudou rigidně lpět na genderově stereotypních mužských a ženských rolích (Šmídová 2008: 11-12; Kimmel 1987).

Pod konceptem „nového muže“ či „nového otce“ jsou sociology a socioložkami představováni zejména muži (otcové), kteří se aktivně podílejí nejen na péči o děti a jejich výchově, ale také na domácích pracích a jiných činnostech, které se rodiny týkají. Tito muži jsou obecně považováni za tolerantnější a otevřenější vůči ženám, feminismům a společenským uspořádáním, které nekorespondují s tradičními názory většinové společnosti (Lupton, Barclay 1997: 15; Šmídová 2008c: 12). E. Badinter (1999: 167-173) hovoří ve spojitosti s tímto konceptem o revoluci otců a hlavně o tzv. smířeném muži, ve kterém se kloubí ženská i mužská stránka a vyznačuje se (mimo jiné) odmítáním tradičního mužské kultury. Jeho výskyt dává do spojitosti s postupným oslabováním patriarchy. Jak jsem již uváděla výše – „smířený muž“, který je v tomto případě pouze jiným označením pro „nového muže/otce“ je autorkou viděn jako muž pocházející ze středních nebo vyšších vrstev, nadprůměrně vzdělán a s nadprůměrnými příjmy, což jemu i jeho partnerce poskytuje jistou míru svobody ohledně nakládání s časem.

2.2.3.4 Aktivní otcovství

V jistém smyslu se za aktivní (pečovatelské) otcovství považuje situace, kdy vezme otec o víkendu děti na hřiště či s nimi jede na výlet. Někdy dokonce i situace, kdy otec většinu svého času investuje do práce a tím tak do finančního zajištění rodiny, ve které je však přítomen jen symbolicky – „kdyby to viděl tatínek, tak by se zlobil“. Avšak aktivními/pečovatelskými otci, o kterých budu nyní hovořit, nemám na mysli otce, kteří figurují ve vztahu k dětem „pouze“ jako vtípálci a tátové přes blbiny či sice představují pro svou partnerku oporu, ale čistě psychickou, kdy partnerku ubezpečují, jak vše nejlépe a dokonale zvládá, ale naopak otce, kteří žijí se svými partnerkami v genderově vyrovnaných partnerství, sdílí své role a nejsou pro partnerky pouhými pomocníky, ale rovnocenně sdílejí své rodičovství s partnerkou (Šmídová 2008a: 8-17).

V dnešní době se mnoho mladých párů snaží o realizaci genderově vyrovnaných (neboli spíše vyrovnanějších) partnerství a domácností, což ale často ztroskotá při příchodu prvního

potomka, kdy se pod tlakem společenských norem⁸ a očekávání přikloní k tradičnímu modelu rodinného uspořádání – s dítětem automaticky zůstává partnerka a muž se chopí role primárního živitele. Genderově „vyrovnaný“ model se již zpravidla po příchodu partnerky zpět do zaměstnání povede jen zřídka obnovit. Proto pak i nadále je žena ta, která chodí s dítětem k lékaři, v případě potřeby si zkrátí pracovní úvazek a vykonává domácí práce. Řada párů ale i přesto věří, že mezi sebou sdílejí rodičovské povinnosti spravedlivě (tamtéž).

Aktivní otcovství nemusí ani zdaleka naplňovat všechny muže, ale pokud má oslovit co nejvíce mužů a následně společnost jako celek, musí být podporováno v mnohem větší míře, nežli dosud. Jedná se o podporu jednak ze strany svého nejbližšího okolí, ale také o propagování navenek. Jednou ze zásadních překážek je představa pečovatelského jako méně hodnotného, přičemž symbolická hodnota péče se ještě v souvislosti s muži snižuje, protože je porovnávána s hodnotou práce a kariéry. Když opomeneme, že člověk (matka/otec v toto případě) by měl mít garantované právo na rovný přístup k práci i péči, je aktivní otcovství výhodné i pro ženy, jelikož jim umožňuje sejmutí části břímě ležícího v naší společnosti na ženě-matce. Podpora a propagace aktivního otcovství musí probíhat nejen mezi muži, ale i mezi ženami a společností jako celku. Nutná však bude jednak reálná aktivita otců samotných, ale i společenské změny, které připraví pro pečovatelská otcovství podmínky (Fafejta 2012: 256-258).

2.2.3.4.1 Aktivní otcovství jako hrozba pro mateřství

Vybočení z tradičních genderových rodinných rolí, které aktivní otcovství reprezentuje, nemusí být samotnými matkami vnímáno vždy pouze pozitivně a jako sejmutí zátěže, ale může být vnímáno i jako jisté ohrožení pozice matky. Pečovatelský otec vstupuje svou rolí do vztahu matka-dítě, který je v tradičním pojetí vnímán jako nenahraditelný. Proto se některé ženy mohou cítit pečovatelskými maskulinitami ohroženy nebo poškozovány. Jsou pro ně nepochopitelné a nepřijatelné a mohou žárlit na intimní vztah mezi otcem a dítětem (Fafejta 2012: 249; Badinter 1999:181-182).

Aktivní otcovství vede k určitému snižování sociální důležitosti instituce mateřství, ale pouze v tom smyslu, že dochází k narušení monopolu mateřství na péči o dítě. Proto může být takového nové rolové uspořádání pro hodně matek obtížné a to i z důvodu, že chování pečujících otců přestává být pro ženy předvídatelné a srozumitelně čitelné – na rozdíl od projevů mužské hegemonie a tradičního otcovství, které ženě poskytují „pouze“ emoční

⁸ V důsledku dané legislativy a sociální politiky.

a materiální podporu. Pečovatelský otec též může být ženami vnímán jako méně atraktivní a zajímavý, což souvisí s hodnotami, ve kterých jsme v rámci západní společnosti socializováni (Badinter 1999: 181-182; Fafejta 2012: 249-250).

2.2.3.5 Otcovství „jako volba“

S vnímáním otcovství jako naučené role a mateřství jako biologicky naprogramovaného se pojí i pohled na otce na rodičovské dovolené či na otce v situacích, kdy se aktivně zapojují v rámci rodiny, jako na člověka, který si danou činnost sám zvolil (na rozdíl od matky). Tato perspektiva dobrovolnosti je často internalizovaná i samotnými otci (Lupton, Barclay 1997: 119; Jarkovská, Janoušková 2008: 39). P. Ducháčková (2008: 60-70), která se zabývala výzkumem pečovatelských forem otcovství, hovoří o rozdílu, který vyvstává mezi situací, kdy zůstává s dítětem na rodičovské dovolené matka a situací, kdy je osobou se statutem pečovatele otec. I když zůstává doma muž, jsou přesto zapojeni oba partneři. Tím se otcům otevírá prostor pro realizaci vlastních koníčků – například, když dítě spí, nebo když přijde partnerka domu z práce. Pečující otcové dle autorky nepřevzali s péčí o dítě i kompletní starost o domácnost, proto nastalou rodinnou situaci nejde jednoduše označit za výměnu rodičovských rolí, ale spíše za redefinici partnerství, během které dochází k minimalizaci nejen úkonů spojených s vykonáváním domácích prací, ale i s péčí o dítě.

2.2.3.5.1 Pečující otec jako hrdina

Zatímco v naší společnosti existuje obecně uznávaný obraz „ideální“ matky na rodičovské dovolené věnující veškerý svůj volný čas dítěti, neexistuje zatím ikona otce na rodičovské dovolené, proto jsou chyby či ne zcela plné nasazení otců na rodičovské dovolené více tolerovány a do značné míry i předem očekávány, protože se jednoduše jedná o muže. Navíc muž udělal už dosti vstřícný krok tím, že se rozhodnul zůstat s dítětem doma, a proto na sebe může být hrdý, že tuto nestandardní situaci zvládá, za což je i nepatříčně chválen. Bez ohledu na to, zda převezme i jiné úkony kromě péče o dítě (například domácí práce), protože ty nejsou u otce v domácnosti předmětem očekávání (Jarkovská, Janoušková 2008: 38-39; Ducháčková 2008: 69).

Otec, který zůstane s dítětem doma jako primární pečovatel, je vnímán jako „hrdina“, který překonal biologickou předurčenost i skutečnost, že nikdy nebyl k péči o dítě vychováván, a přesto se o něj dokáže postarat. Je to důvod k obdivu, který často okolí otce (příbuzní a známí a vlastně i otec sám) pociťuje. Otec je chválen a obdivován, je před ním smekán pomyslný klobouk, protože zvládne dřinu, na kterou není geneticky ani sociálně uzpůsoben.

Takovýto muž je záviděníhodný a partnerka by si jej měla vážit. Proto partnerky takovýchto mužů mohou často pociťovat frustraci plynoucí ze situace, kdy je role partnerů na rodičovské dovolené oceňována více, nežli jejich role matky a živitelky, která je vystavuje nebezpečí nálepky „krkavčí matky“. Frustrace též může vyplývat z pociťované nespravedlnosti, když je muž na rodičovské obdivován mnohem více nežli žena, ačkoli se žena s ním o péči o domácnost i dítě dělí po příchodu z práce a muž tak vykonává méně práce, nežli ona. Proto i nadále zůstává ženě role „hospodyně“, která jí je připisána během genderově zatížené socializace (Jarkovská, Janoušková 2008: 38-40; Janoušková 2008: 44).

2.2.3.6 Otcové na rodičovské dovolené

V české společnosti stále panuje genderově stereotypní spojování veřejného světa (politiky, zaměstnání) s muži a soukromého (výchova dětí, chod domácnosti) se ženami. Ale již samotné rozdělování na dva světy je problematické, protože jednak se obě sféry neoddělitelně prolínají a jednak vidina, že muž panuje jedné a žena dominuje druhé, stěžuje matkám i otcům přístup do sfér, které se vymykají genderově tradičnímu obrazu ženské a mužské role. Tyto sféry (jak již bylo v práci několikrát zmíněno) si nejsou navzájem rovny co do prestiže a finančního ohodnocení. Pokud muži nezmění své vnímání ohledně dominance ve veřejné sféře a jako samozřejmost nezačnou brát svůj podíl na činnostech ve sféře soukromé, jen stěží se změní situace pro ženy ve veřejném prostoru, hlavně na trhu práce (Jarkovská 2004: 11-12).

Nedílnou součástí diskuse na téma rovných příležitostí pro ženy i muže je i názor, že oné rovnosti se nebude moci dát dosáhnout, aniž by otcové nezůstali alespoň po určitou dobu na rodičovské dovolené. Aby se mohla realita alespoň přiblížit této vizi, je nutné, aby se děti a péče o ně stala i mužským tématem a nejen ženy čelily (ač nezákonným) otázkám typu „máte děti“ či „plánuje si je pořídit“? Neformální překážkou pro vstup na rodičovskou dovolenou představuje i nepochopení a nepřátelský postoj k netradičnímu rodinnému uspořádání ze strany zaměstnavatelů či vystavení posměchu a mobbingu ze strany kolegů. Kvůli malé propagaci aktivního otcovství je obraz pečujícího otce vnímán jako něco divného, podezřelého. Podpora pečujícího otcovství by však byla výhodná nejen pro zaměstnance a zaměstnankyně (kterým by umožnila svobodnou volbu skloubení rodiny a kariéry), ale i pro zaměstnavatele, kteří by nemuseli automaticky dělit své zaměstnance a zaměstnankyně na ty, se kterými mohou plně počítat a na ty, kteří tzv. vypadnou na několik let ze hry a poté budou

i nadále např. zůstat s nemocnými dětmi doma, a to bez ohledu na individuální výkon a přínos každého a každé z nich (tamtéž).

V souvislosti s politikou rovných příležitostí je kladen obvykle důraz na zrovnoprávnění žen vzhledem k mužům, ale důležité je i zvýznamnit skutečnost, že rovné příležitosti platí pro všechny a tedy i pro muže vzhledem k ženám. V praxi se například jedná o uznání otcovství jakožto rovnocenné formy rodičovství spolu s mateřstvím, což představuje samotný základ pro otevření možnosti pro muže pečovat o malé děti. Tato možnost se v České republice mužům otevírá až v roce 2001 s tzv. harmonizační novelou (zákon č. 155/2000 Sb.), která zároveň představuje i oficiální uznání mužů jako způsobilých k celodenní a plnohodnotné péči o své dítě a tím tak možnost nastoupení na rodičovskou dovolenou, která byla dříve v podobě mateřské dovolené určena pouze pro matky. Harmonizační novela a zákon o rodičovské dovolené z roku 2001 představovaly krok k úplnému zrovnoprávnění na poli legislativy (Kubíčková 2004: 13). Dle aktuálního znění Zákoníku práce (Zákon 262/2006, §196) je rodičovská dovolená definována následujícím způsobem a k následujícím účelům: *„K prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost rodičovskou dovolenou. Rodičovská dovolená přísluší matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku 3 let.“*

Ačkoli však pro muže existuje možnost zůstat s dítětem doma již téměř 20 let, je jimi využívána jen vzácně – z údajů uveřejněných Českým statistickým úřadem⁹ tvoří necelá 2% z osob, které zůstávají na rodičovské dovolené, což jasně poukazuje na skutečnost, že pouhé legislativní změny k nastolení rovnosti nestačí (Příjemci 2017).

2.2.3.6.1 Otcovská dovolená

Od začátku roku 2018 nabízí legislativa České republiky vedle institutu mateřské a rodičovské dovolené též tzv. otcovskou dovolenou, neboli otevírá možnost mužům- otcům zůstat s dítětem (a partnerkou) doma po dobu jednoho týdne, který jim bude hrazen z nemocenského pojištění ve výši 70% denního vyměřovacího základu. Institut otcovské dovolené umožňuje zákon č. 148/2017 Sb., který novelizuje zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění a nabyt účinnosti 1. 2. 2018. Muž- otec, který chce tuto dávku čerpat, je povinen nastoupit na otcovskou dovolenou do šesti týdnů po porodu dítěte nebo ode

⁹ Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/5-socialni-zabezpeceni-acrx41hiq1>.

dne převzetí dítěte do péče. Dle zákona č. 148/2017 Sb. mohou též muži využít možnosti zastoupení matky na mateřské dovolené, za kterou po sepsání dohody pobírají peněžitou pomoc v mateřství (Zákon 148/2017).

2.2.3.6.2 Sociální a ekonomické bariéry

Překážky, které brání otcům ve statusu pečovatelské osoby, jsou dvojího charakteru. Jedná se v první řadě o sociální bariéry, o kterých jsem psala zejména v podkapitole „Genderové stereotypy“ tj. stereotypy spojené s obrazem „správného“ muže a „správné“ ženy a normativní podoby mateřské a otcovské role. Ke změně uvnitř rodinného uspořádání, která je klíčová pro naplnění cílů politiky rovných příležitostí, dochází ve srovnání s oblastí zaměstnání, vzdělání či způsobu trávení volného času zdaleka nejpomaleji a nabourání tradičních hodnot přímo uvnitř rodiny bývá nejtěžší. Bariéry sociálního typu se negativně podílejí na nízkém zapojení mužů do aktivní každodenní péče o dítě zejména tím způsobem, že otcové se zkrátka do primární pečovatelské pozice nehrnou, jelikož to od nich není očekáváno (Kubičková 2004:14).

V druhé řadě jde o překážky ekonomického charakteru, kdy ženy mají menší příjem nežli muži, a proto musí partneři řešit, zda se vymknou tradičnímu genderovému rodinnému uspořádání a zůstane na rodičovské doma otec, či se budou o péči rovnoměrně dělit, což je ale ve většině případů doprovázeno velkými finančními ztrátami, které si nemohou všichni dovolit, nebo budou následovat tradiční rolový model a přijdou o méně peněz. Ekonomická stránka (vyšší příjmy mužů) přímo souvisí s předchozí sociální bariérou, kdy jsou podporováni ve výdělečné činnosti a budování kariéry více muži než ženy (tamtéž).

2.2.3.6.3 Modely rodičovské strategie dle Holtera

Ø. G. Holter (2003), který se zabýval výzkumem skandinávských rodin, rozděluje tři modely uspořádání, podle kterých mohou rodiny jednat. Prvním modelem je situace, kdy si partner s partnerkou rozdělí zaměstnání i neplacenou práci v domácnosti napůl. Jedná se o tzv. egalitární model, který je nejschůdnější cestou pro rodiče, kteří se oba chtějí věnovat kariéře. Avšak daň tohoto nejspravedlivější uspořádaného modelu vychází zejména z nedostatku času partnerů, který by věnovali sobě nebo dítěti. Druhým typem je situace, kdy jeden z rodičů chodí na plný úvazek do práce a ten druhý na poloviční. Jak pojednává výše zmiňovaný odstavec o bariérách ekonomického charakteru, poloviční úvazek zpravidla připadne na ženu, za což mohou genderové stereotypy, které jsou zároveň tímto potvrzovány jako „pravdivé“. Třetí typ je pak tradiční rodinný model (tzv. chlebovárcovský) – jeden

z rodičů (opět zpravidla otec) přebírá roli primárního živitele a druhý rodič (matka) zůstává na rodičovské. I přes existenci genderových stereotypů ve skandinávských zemích, jsou tyto státy mnohem více nakloněné a vstřícnější aktivnímu otcovství nežli v České republice (Kubíčková 2004: 14-15).

2.3 Předporodní příprava mužů

Jak jsem již zmiňovala v kapitole věnující se otcovství - od konce 20. století se objevují stále častěji nové formy otcovství konkurující tradičnímu rodinnému modelu. V souvislosti s výskytem tzv. nového muže se pojí i koncept aktivního otcovství, kdy se otcové začínají zapojovat do péče o dítě i chod domácnosti, i když pozvolně, což je umožněno jednak legislativní podporou, která (respektive její absence) dříve představovala jednu z hlavních bariér pro muže-otce stát se primární pečovatelskou osobou a jednak skutečnost, že dochází k postupným proměnám genderových rolí a rodinných modelů a ke stále častějšímu výskytu alternativních, svobodnějších uspořádání vztahů mezi partnery a partnerkami (Kubíčková 2004; Lupton, Barclay 1997; Šmídová 2008c; Holter 2003). S novými možnostmi, které se partnerům otevřely a s nimi i zvyšující se společenský tlak na muže-otce, aby se zapojili ve větší míře nežli doposud do péče a výchovy potomků, bylo nutné této situaci přizpůsobit i předporodní přípravu nastávajících otců, aby se mohli role „nového otce“ úspěšně zhostit. Jelikož se v posledních dvaceti letech stává přítomnost partnera na porodním sále téměř standardní záležitostí a tím svým způsobem společenskou normou, je nezbytné, aby muži získali potřebné informace a školení (Šmídová 2008b). Potřebné informace, rady a praktické ukázky k porodu a péči o novorozence získávají stejně jako ženy zejména na předporodních kurzech, které začaly cílit i na muže.

2.3.1 Předporodní kurzy

Předporodní kurzy můžeme dle nejobecnějšího kritéria rozdělit na kurzy soukromé a kurzy konané v porodnicích. Fakta o průběhu těhotenství, porodu a základní péči o dítě jsou v základu stejná, ale způsob podání, interpretace a přístup těchto dvou typů zařízení (soukromé vs. veřejné kurzy) se v mnohém liší. E. Hrešanová (2008: 69-75), která provedla etnografický výzkum dvou porodnic, uvádí, že zatímco předporodní kurzy pořádané v rámci porodnic se zaměřují zejména na seznámení pacientek¹⁰ s prostředím a fungováním

¹⁰ V předporodních kurzech v porodnicích se nazývají těhotné ženy „pacientkami“, v soukromých kurzech zase častěji „klientkami“. Roli v oslovení jistě hraje výše poplatku za kurzy i personál, který kurzy vede – v prostředí porodnic se jedná o porodní či vrchní sestry, v soukromých zařízeních se pak nemusí vždy jednat o lékařský personál, kurzy jsou vedeny například pedagožkami (Hrešanová 2008: 71).

nemocnice, v kurzech pořádaných soukromými centry se objevují i možnosti přípravy na alternativní formy porodu a upřednostňuje se holistický přístup a sociální a psychologické aspekty a dopady porodu a těhotenství. O rozdílu mezi soukromými kurzy a kurzy v nemocnicích pojednávají například Sargent a Stark (1989 in Hrešanová 2008:71) či Reed (2005 in Hrešanová 2008:71), dle kterých se kurzy v rámci nemocničního prostředí soustředí kromě seznámení pacientek s procedurami nemocnice hlavně na biologické aspekty porodu, jelikož je jejich náplň podřízena hodnotám daného nemocničního zařízení. Soukromé kurzy a školení se zase snaží o podporu aktivní účasti rodičů při porodu a v době bezprostředně po něm a též schopnosti hájit svá práva.

Instituce předporodních kurzů odráží hodnoty a normy zařízení, ve kterých kurzy probíhají a zejména personálu, který má větší prostor pro reprodukci svých vlastních názorů a přesvědčení v soukromých zařízeních. Ty se neprojevují pouze v samotné náplni lekcí a v tom, co je účastníkům a účastnicím explicitně sdělováno, ale i ve způsobu organizace předporodní přípravy, její formě, oficiálně vytyčených cílech a ve skrytých sděleních (Hrešanová 2008: 69). Při plánování výzkumu bylo mým cílem pochopení a popsání právě kultury a hodnot daného centra (konkrétně kurzů pořádaných pro partnery, jelikož se zaměřuji, jak je zde konstruováno otcovství) a lidí, které je vedou. Proto jsem si za výzkumný terén zvolila malé soukromé předporodní centrum/studio, které se soustředí nejen na biologické náležitosti těhotenství a porodu, ale také na jejich sociální rozměr, který je pro můj výzkum klíčový.

2.3.2 Předporodní kurzy cílené na muže

Jelikož byl porod historicky spojován se ženami a považován za „ženskou záležitost“, orientovala se i předporodní příprava ještě do konce 80. let především na nastávající matky a tomu byly uzpůsobeny i organizační náležitosti ohledně předporodních kurzů. Ty byly zavedeny s primárním cílem snížit obavy těhotné ženy z porodu a se snahou o snížení bolesti během jeho průběhu (Kuželová 2003: 39-42). Od konce 20. století je postupně mužům - otcům umožněna přítomnost na porodních sálech, což souvisí s kladením důrazu na psychickou pohodu rodičky, kdy postava partnera začíná být viděna jako významný prvek její stabilizace. Proto se začínají do osnov kurzů zahrnovat i lekce speciálně určené pro partnery těhotných žen, i když se na rozdíl od přípravy žen, pro které se pořádají celé cykly přednášek a kurzů, jedná nejčastěji pouze o jednu lekci v rámci předporodního cyklu pro

matky, na kterou přijdou spolu s partnerkou nebo o jednorázové, samostatně stojící kurzy (Hrešanová 2008: 72; Kuželová 2003: 39).

I přes skutečnost, že jsou konkrétní předporodní kurzy cílené na muže-otce, je jejich vedení z drtivé většiny v rukou žen, čímž se zabývá i E. Hrešanová (2008: 77, 80-81, 150-153) v rámci svého etnografického výzkumu porodnic. Dle ní pro výběr postu lektora/lektorky předporodních kurzů hraje nejvýznamnější roli vlastní zkušenost s těhotenstvím, porodem a mateřstvím a stále panující představa v západních společnostech, že porod je ženskou záležitostí. Paradoxní však je, že co se týče genderového složení v oboru gynekologie – porodnictví v České republice, převažují zde gynekologové a porodníci nad gynekoložkami a porodnicemi. Porodnictví je tak naopak spíše „mužskou doménou“, která vznikla v opozici vůči profesím porodní asistentky a babičství, které, byly považovány za tradičně ženské činnosti a profese. Větší přítomnost mužů v porodnictví je někdy odůvodňována stereotypními názory, že ženy jsou méně fyzicky zdatné, méně psychicky odolné a v budoucnu budou chtít založit vlastní rodinu, což by představovalo překážku pro jejich další vzdělávání a získávání praxe.

Skutečnost, že předporodní kurzy pro partnery¹¹ jsou vedeny ve většině případů ženami, se následně odráží i v podávaném obsahu a zejména ve způsobu jeho podávání. Lektorky, které zpravidla již vlastní zkušenost s porodem a rodičovstvím mají, pak vystupují pro účastníky jako autority a to v různých rolích, které popisuje Hrešanová (2008:110-115): 1) v roli *učitelky* (vztah učitelka – žáci), 2) *odborné poradkyně či konzultantky*, 3) *rodiče* (vlídný způsob mluvení, vedení „za ručičku“), 4) *zprostředkovatelky informací a novinek*, 5) *kamarádky* (neformální jednání jako se sobě rovnými) a 6) *reprezentantky či propagátorky daného zařízení*, ve kterém působí (např. porodnice). Jelikož mají už budoucí rodičky většinou před nastávajícími otci informační výhodu, jelikož již mají za sebou jiné kurzy a informace podávané pro jejich partnery už povětšinou slyšely, jsou často i partnerky samy v roli učitelek či dozoru ve vztahu k jejich protějškům, kteří jsou narychlo a zjednodušeně zasvěcováni do věcí kolem těhotenství, porodu a období šestinedělí.

Existují různé druhy významných koncepcí předporodní přípravy, jejichž konkrétní náplň není pro tuto práci relevantní. Relevantní ale je, že většina z těchto koncepcí se již neorientuje pouze na ženu-rodičku, ale také na muže-nastávajícího otce – viz text výše. V rámci kurzů se tak partneri (muži) učí zejména jak své partnerce při porodu asistovat, jak být na porodním

¹¹ Určené pro muže i ženy společně či primárně určené pro nastávající otce.

sále a zejména v době, než se na porodní sál jede, partnerce nápomocen při zvládnání situace po psychické stránce a pomocí správných relaxačních technik přispět k bezbolestnějšímu průběhu porodu. Obecně bychom mohli rozdělit předporodní přípravu otce na dvě roviny – na přípravu na porod dítěte a na přípravu na otcovskou roli (Kuželová 2003: 39; Hrešanová 2008: 72).

2.3.2.1 Příprava na porod

V posledních letech se kladoucí důraz na psychickou pohodu rodiček souvisí se zvyšující se přítomností otců u porodu, kteří představují nejfrekventovanější doprovodnou osobu při něm. Přítomnost blízké osoby během porodu je viděna jako příznivě ovlivňující jeho celkový průběh a to i tím, že v konečném důsledku ulehčuje práci i samotnému personálu. Avšak pouze v případech, pokud je daná osoba na tuto úlohu připravena (Labusová, Frydriřhová 2002: 32).

Na kurzech pro partnery, které se zaměřují na přípravu na porod, se hovoří zejména o biologických aspektech nejen porodu, ale i celého těhotenství ženy. Předávají se základní znalosti o období od počátku do konce těhotenství, o fyziologických změnách, které těhotenství doprovází, o životosprávě a vyšetřeniích, která jsou v tomto období potřeba. Stěžejním tématem je pak samotný porodní proces – jeho první příznaky, porodní doby až po následné poporodní změny na těle ženy. Je vysvětlováno, jak porodními cestami dítě putuje a jaké pozice má partnerka v konkrétních fázích porodu zaujmout. Významná je také role doprovodu ohledně pomoci se zvládnáním porodních bolestí. Zde často nastupuje praktická část, kdy si páry zkoušejí polohy a cviky vhodné pro jednotlivé fáze porodu a metody jako například cvičení na míči či sprchování oblasti zad pro urychlení porodu nebo naopak snížení bolesti (Hrešanová 2008: 92-93).

E. Labusová a A. Frydriřhová (2002: 32-33) hovoří nejen o přínosech, ale i o záporech přítomnosti muže během porodu, nemá-li správné informační zázemí. Dle autorek je velmi důležité, aby partner šel k porodu na základě svého vlastního rozhodnutí a nikoli pouze na nátlak partnerky, společenského očekávání nebo ze zvědavosti. Aby byl muž ženě při porodu skutečnou oporou a jeho přítomnost byla přínosná, měl by dle autorek zaprvé vědět, co porod obnáší, jaká je jeho fyziologie, k jakým dochází zásahům a kdy, ovládat konkrétní praktické dovednosti pro pomoc partnerce v různých situacích, nenechat se vyvést z míry změnou a neobvyklostí partnerčina chování během porodu, znát zvyky a potřeby rodičky včetně toho, co jí přináší uvolnění. Jako poslední bod uvádějí, že partner by měl „*být schopen*

se přizpůsobit momentálním potřebám rodičí ženy a přijmout, že je při porodu kvůli ní. Její přání a reakce určují způsob, jakým bude pomáhat“ (tamtéž: 33).

Tématem otců u porodu v kontextu reprodukce genderových vztahů se zabývala také například I. Šmídová (2008b), která provedla výzkum v českém prostředí kombinující dotazníky a rozhovory s rodičovskými páry. Zatímco někteří autoři a autorky (například Labusová, Frydriřhová 2002) vidí spojitost s přítomností otce u porodu a následným aktivnějším otcovským přístupem i pevnějším partnerským vztahem, I. Šmídová (2008b: 14-15) zdůrazňuje, že stejně jako odchod muže na rodičovskou dovolenou nemusí nutně jít ruku v ruce s radikální změnou postojů a genderových rolí, tak ani zkušenost otce u porodu (která je dle autorky navíc velmi časově omezenou záležitostí) nemusí hrát roli v následné angažovanosti a podobě otcovství. Ale i přesto je stále více nahlížen přímý zážitek porodu jako jeden z klíčových pro navázání vztahu otce k dítěti. Proto se přítomnost u porodu postupně stává normativním požadavkem – měřítkem „dobrého“ otce, ačkoli muži se porodu účastní nejen z vlastního rozhodnutí a jako součásti přípravy na rodičovskou roli, ale i z důvodu nátlaku partnerky či okolí, ze zvědavosti či shodou okolností.

V USA se rostoucí přítomnost a aktivita mužů u porodu odráží také ve skrytě sexistické terminologii, kdy je někdy pro otce používán termín „kouč“, který asociuje trenéra/vedoucího mužstva a tím pádem posouvá ženy-rodičky do role pouhé „týmové hráčky“ (Šmídová 2008b: 16).

2.3.2.2 Příprava k péči o novorozence a na roli otce

Předporodní kurzy mají naplňovat několik funkcí – jednak mají vést k redukci bolesti rodiček při porodu a odbourání strachu z něj (u žen i mužů), vzdělávat a zajišťovat enkulturaci klientů a klientek do kultury dané porodnice (probíhají-li kurzy v rámci nemocnic). Mimo jiné však plní i funkci socializační, kdy jsou partnerské dvojice vybavovány do rolí matek a otců. Tato sociální témata představují stěžejní témata pro kurzy zabývající se primárně následnou, poporodní péčí o novorozence, ale i v kurzech k porodu, kde zabírají největší část biologické aspekty procesu těhotenství (Hřeřhanová 2008: 98- 99).

Návštěvníci a návštěvnice kurzů jsou proškolení, jak se „správně“ zhostit péče o dítě a jak lze co nejlépe skloubit nově nabytou¹² rodičovskou roli s dosavadním životem či povinnostmi. Pro předávání rad ohledně rodičovství hraje podstatnou roli vlastní zkušenost,

¹² Předporodní kurzy povětšinou navštěvují dvojice, které očekávají svého prvního potomka.

kteřá se de facto stává hlavním základem odbornosti lektorek¹³. Tyto rady mají charakter jisté životní rodičovské filosofie a slouží k uvedení nastávajících rodičů do nového sociálního kontextu (tamtéž).

2.3.3 Příprava na porod a otcovství mimo instituci předporodních kurzů

Od konce 20. století se začíná v souvislosti s těhotenstvím, porodem a péčí o novorozence hovořit čím dál častěji i o otcích, kteří byli (a stále ještě mnohdy jsou) z této „ženské“ oblasti vynecháváni. I když v naší společnosti není stanoven otcovský vzor, o který by se nastávající i stávající otcové mohli opřít, dochází v této oblasti k značným změnám a u mnoha mužů k upouštění od tradičního modelu otcovství. Stávání se otcem se začíná vnímat jako proces, na který je třeba muže připravit, a na který se mnozí muži sami aktivně připravují. V psychologických kruzích se začíná upouštět od názoru, že matka je pro dítě nenahraditelná a role otce je zastupitelná, doplňující. V této souvislosti hovoří například K. Skočovský (2004: 22-23) o „těhotenství tatínek“, které odkazuje k tomu, že otcem se muž nestává až po narození dítěte, ale tento proces začíná již dlouho před porodem.

S postupnou změnou společenského smýšlení, rozvolňováním genderových rolí a tím tak ustupujícími sociálními, ekonomickými a legislativními bariérami dochází ke zvyšování informovanosti mezi muži a k možnosti účastnit se větší měrou na rodičovství. Na období těhotenství, porod a otcovskou roli se však muži nepřipravují pouze v předporodních kurzech, ale například v rámci podpůrných skupin či organizací. Jednou z takových organizací je například *Liga otevřených mužů*¹⁴, jejímž cílem je podporovat v mužích, aby o sobě aktivně smýšleli a snažili se dosáhnout osobní a následně i společenské změny. Tohoto cíle dosahují s pomocí kurzů a poradenství pro muže, projektů zaměřených na mužská témata a mediální a politické aktivity. Jedním z kurzů je tak i kurz „Muž u porodu“, který je předporodním kurzem podávaným z mužské perspektivy a připravuje otce nejen na porod, ale i na poporodní období a otcovskou roli. Otcovská role a skloubení rodičovství s kariérou je právě jedním ze stěžejních témat této organizace.

¹³ Viz kapitola „Předporodní kurzy cílené na muže“.

¹⁴ Dostupné na <http://www.ilom.cz/>.

3 Empirická část

3.1 Metodologie

3.1.1 Téma a cíl výzkumného projektu

Výzkum, který jsem v rámci diplomové práce zrealizovala, se zaměřuje na předporodní přípravu mužů – nastávajících otců¹⁵. Právě ti jsou v oblasti rodičovství systematicky odsouváni, přičemž se odvolává na biologickou předurčenost žen být pečovatelkami a mužů být živiteli a ochránci. Tyto normativní obrazy mateřské a otcovské role se v poslední době rozvolňují a objevuje se tzv. „nový“, neboli „aktivní otec“ vyznačující se pečovatelstvím a starostlivostí. I přes rozvolňování a postupné prolínání genderových rolí stále přetrvává spojení mužů s veřejnou a žen se soukromou sférou. Na tzv. nového muže jsou tak kladena očekávání co se týče zaopatřování rodiny, ale zároveň se od něj očekává, že bude schopen angažovat se v péči o rodinu v podobné míře jako žena (Šmídová 2002, Šmídová 2008a, Sedláček, Plesková 2008).

Cílem výzkumu v předporodním centru bylo zaměřit se na to, jak je zde konstruován obraz otce ze strany lektorek kurzů pro partnery, které jsou primárně určené pro muže (ženy tvoří doprovod). Jaké tradiční genderové role a stereotypy spojené s otcovstvím a již předem bránící otcům se účastnit stejnou měrou na rodičovství jako matky, jsou zde reprodukovány, a jak sami nastávající otcové pojmají roli tzv. nového otce.

3.1.2 Metodologická východiska

Po celou dobu výzkumu jsem se pohybovala v rámci konstruktivistického paradigmatu. Konstruktivismus vychází z premisy, že sociální realita není pouze jedna a jasně daná, nýbrž je jich mnoho a schopnost vidění dané reality je do značné míry podmíněna kulturou, ve které jsme socializováni. Pro konstruktivismus je klíčové pochopení sociálních konstrukcí, jejich interpretace a dekonstrukce (Guba, Lincoln 1994).

Dále mohu svůj výzkum označit za feministický a to nejen proto, že je v něm neustále pracováno s konceptem genderu jako s jedním z klíčových analytických konceptů, ale také jelikož nese znaky, o nichž píše Reinharz (1992) – vychází ze západních feministických teorií, kombinují v něm vícero výzkumných metod za účelem odhalení a popisu předsudků a stereotypů spojených s otcovstvím, zaměřuje se na muže – nastávající otce, kteří jsou

¹⁵ V práci užívám termín „nastávající otcové“, jelikož předporodní kurzy navštěvují zejména muži, kteří doposud vlastní narozené děti nemají.

v oblasti rodičovství marginalizováni, jako výzkumnice jsem byla aktivně součástí výzkumného terénu (předporodních kurzů pro partnery) s čímž souvisí i nezbytnost reflektování své výzkumné pozice. V neposlední řadě se zabývá tématem otcovství a těhotenství, témata značně citlivými a osobními, což se odráží nejen v celkovém přístupu, ale hlavně při komunikaci s informátory a informátorkami.

3.1.3 Výzkumné otázky

Na základě výzkumného cíle jsem si stanovila následující výzkumné otázky, které jsou rozčleněné do dvou kategorií – podle toho, zda primárně směřují na lektorky a jimi vedené kurzy nebo na nastávající otce. Obsahově však spolu úzce souvisí.

Jak je v daném studiu prezentována role otce v předporodních kurzech určených pro partnery (muže)? Jaký zaujímají lektorky daných kurzů přístup k otcovství a jakými mechanismy tento svůj pohled reprodukuje v kurzech? Jakým způsobem přispívají k reprodukci či naopak narušování stereotypů spojených s otcovstvím a mateřstvím?

Jak sami otcové z předporodních kurzů pojmají svou roli nastávajícího rodiče? Jakým způsobem reprodukuje či naopak narušují stereotypy spojené s otcovstvím svým jednáním a názory? Jakým způsobem se vyrovnávají s dnešními nároky na otcovskou roli?

3.1.4 Výzkumný terén

Za výzkumný terén jsem si zvolila jedno z pražských soukromých předporodních center. Výběr tohoto konkrétního centra proběhl jednak proto, že pořádá samostatné kurzy speciálně určené partnerům, ale i proto, že je soukromé, takže jsem předpokládala, že mi zde bude výzkum snáze povolen (přes majitelku) nežli v kurzech v porodnicích. V soukromém centru jsem též předpokládala vyšší míru angažovanosti a individuálního přístupu lektorek. Centrum je též poměrně malé a lektorky spolu úzce spolupracují a střídají se na jednotlivých kurzech. Každá má proto přímou zkušenost se všemi kurzy a chodem centra. Dalším rozhodujícím kritériem výběru pro mě byla zveřejněná informace na webových stránkách, že dané centrum usiluje o narušení stereotypů spojených s rodičovstvím a otcovstvím, proto jsem se chtěla zaměřit na to, zda skutečně a případně jakými mechanismy, k tomuto narušování dochází.

Předporodní centrum tvoří čtyři místnosti, kde probíhají masáže, rehabilitační cvičení, těhotenské kurzy, školení pro partnery, různé druhy cvičení pro ženy před porodem, po porodu i pro kategorii žen 50 + (jóga, aerobic, pilates, tanec). Dále jsou zde také pořádána

cvičení pro děti do čtyř let. Centrum se tak nespécializuje výlučně na kategorii těhotných žen, ale spíše na potřeby žen obecně, kdy předporodní a poporodní období představují jakési jádro. Všechny místnosti, včetně kanceláře, kde se během dne lektorky střídají, jsou propojeny prostornou chodbou, která zároveň představuje i jakousi čekárnu. Atmosféra je v centru velmi přátelská a neformální, dveře kanceláře byly vždy otevřené.

Místnost, ve které probíhalo školení partnerů, byla prostorná, v pastelových barvách a s plovoucí podlahou. Na poličkách na zdi byly umístěny různé druhy míčů a košíky s hračkami pro děti. Při příchodu do místnosti ležely po levé straně na podlaze karimatky a košík s panenkami, které se při kurzech používaly k nácviku manipulace s novorozencem. V místnosti bylo přichystáno několik židlí, na kterých se klienti a klientky usazovali. Těhotné ženy povětšinou preferovaly sezení na skákacích míčích či na karimatce.

3.1.5 Účastníci a účastnice výzkumu

Účastníci a účastnice tvořili poměrně heterogenní vzorek, jelikož při terénním pozorování byla pro mě hlavním kritériem pouhá přítomnost v předporodním kurzu pro partnera. Nebylo tedy jakkoli zohledňováno dosažené vzdělání, třída či například etnicita, jelikož tyto charakteristiky nejsou pro výzkum podstatné, ačkoli je nutno reflektovat skutečnost, že soukromé centrum je poměrně finančně náročné, a tudíž ho již navštěvují skupiny lidí, kteří si jej mohou dovolit. Kromě jisté ekonomické situace bych mohla hovořit ještě o dalším pojícím hledisku – jednalo se již o určitý výsek lidí, kteří se rozhodli touto cestou na porod a péči o dítě připravovat. Všechny páry též byly heterosexuální¹⁶ a věk zúčastněných se téměř nepohyboval pod 30 let. Průměr bych odhadovala na 35 let, což může (a nutně nemusí) korespondovat s výše zmíněnou finanční náročností.

Účastníci a účastnice terénního pozorování v kurzech tedy nepodléhali z mé strany téměř žádným, předem stanoveným kritériím. Avšak za účelem získání většího a komplexnějšího množství dat jsem využívala i techniky polostrukturovaných rozhovorů s lektorkami¹⁷ a s nastávajícími otci. Zde již výběr probíhal více účelově. Co se týče lektorek, byla hlavním kritériem výběru zkušenost s vedením kurzů pro partnery. Samy lektorky však tvořily poměrně homogenní skupinu, co se týče věku (45-50 let) i vzdělání (střední zdravotní škola, obor dětská sestra či porodní asistentka) a tím tak i svou výchozí pozicí coby medicínského

¹⁶ V rámci výzkumu jsem byla otevřena i neheterosexuálním párům, jelikož nešlo o účelový výběr vzorku, ale během realizace výzkumu takovéto páry studio nenavštívily.

¹⁷ Oslovení *lektorky* je používáno z důvodu, že samy zaměstnankyně studia o sobě jako o lektorkách hovořily, ačkoli na webových stránkách centra používají označení *cvičitelky*.

diskursu, esencialismu a pozitivistického paradigmatu. Co se týče nastávajících otců, tak zde pro výběr hrálo roli jednak jejich biologické pohlaví, jelikož se zaměřuji na nastávající otce, jednak sympatie, které mezi mnou a párem vznikly. Pokud byl pár usměvavý a sympatický, odvážila jsem se jej následně oslovit k účasti na výzkumu. Toto hledisko bylo tedy zcela záměrné a subjektivní. Po rozhovoru s majitelkou jsem dostala k dispozici doporučení a kontakty na další otce, kteří si těmito kurzy prošli. Zde výběr spočíval na majitelce a předpokládám, že by záměrně nevybírala muže, kteří by byli s kurzy nespokojení nebo k nim byli skeptičtí. Komplikace při získávání informátorů dále rozvádím v části zabývající se etickou stránkou.

3.1.6 Výzkumná metoda

Pro zodpovězení výzkumných otázek a naplnění vytyčeného cíle jsem zvolila formu etnografického výzkumu, kdy jsem za účelem sběru dat kombinovala techniku zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů. Tato kombinace technik mi umožnila získání a následné porovnání dat nasbíraných z rozhovorů a dat nasbíraných v terénu a tím tak zaznamenat, jakým způsobem dochází na kurzech k předávání informací směrem od lektorek k párům, o jaké typy informací se jednalo a jak se do vyjadřování lektorek a nastávajících otců promítaly jejich názory, tj. zda se shodovalo deklarované a mnou zaznamenané jednání aktérek a aktérů. Tento typ kvalitativního výzkumu mi umožnil získat holistický obraz zkoumaného jevu a zaznamenat informace a kontext, ke kterým bych při provádění kvantitativního výzkumu neměla přístup. Mohla jsem tak pozorovat, jak dochází k interakci mezi přítomnými na kurzu, jejich emoce a jak docházelo k vytváření či upevňování obrazu otce jakožto sekundárního rodiče (Hendl 2005: 117-118; Strauss, Corbin 1999: 10).

Hendl (2005: 119-120) uvádí tři základní charakteristiky etnografické studie: delší pobyt v terénu, pružnou strategii výzkumu a zaznamenávání pozorovaných jevů. Pobyt v terénu v mém případě probíhal prostřednictvím účasti na šesti kurzech (3x na kurzu „Školení partnera k porodu“ a 3x na kurzu „Školení partnera k péči o miminko“) v období od března do září roku 2018¹⁸. Dále jsem se v centru vyskytovala při realizaci rozhovorů s lektorkami. Pružný plán výzkumu se pak konkrétně v mém případě projevoval tím, že až po prvních rozhovorech a pozorování byl ustanoven definitivní název diplomové práce a postupně docházelo k rozšiřování hlavních výzkumných otázek. Samotné zaznamenávání dat při zúčastněném pozorování probíhalo formou ručně psaných terénních poznámek a jejich

¹⁸ Oficiální délka kurzu pro partnery byla dvě hodiny, reálně se však jednalo o dobu mezi dvěma a dvěma a půl hodinami, tj. celková doba strávená pozorováním v kurzech byla cca 14 hodin.

následným přepisováním do elektronické podoby. Při realizaci rozhovorů (celkem se jednalo o osm rozhovorů – o čtyři rozhovory s lektorkami střídajícími se na vedení kurzů pro partnery a o čtyři rozhovory s muži- otci, kteří se těchto kurzů zúčastnili) probíhal záznam dat jednak formou nahrávání na telefon a jednak stručným poznámkováním do terénního deníku, kam jsem zaznamenávala své momentální postřehy a pocity, které během rozhovoru vyvstaly. Nahrávka společně s terénními poznámkami byla bezprostředně po rozhovoru přepsána do elektronické podoby.

Jelikož se jednalo o pozorování zúčastněné, tak všichni v místnosti věděli o mé přítomnosti a jejím důvodu. Kurzu jsem se jednak účastnila již svou pouhou přítomností, jednak svými dotazy na lektorku a také v situacích, kdy mě lektorky zapojovaly do svého výkladu jakožto pomocníci při názorném předvádění manipulace s novorozenci. Jelikož má přítomnost nebyla jakkoli utajena, je nezbytné zohlednit vliv mé přítomnosti coby výzkumnice na jednání přítomných aktérů a akterek. Jednalo se například o stydlivost nebo naopak mírné předvádění se formou vtípů či o stylizaci ze strany lektorek i nastávajících otců.

Pro techniku polostrukturovaných rozhovorů jsem se rozhodla z následujících důvodů - v rámci rozhovorů s informátory a informátorkami mohu sledovat, jak oni sami konstruují svá vyprávění, sociální realitu, jaký typ argumentace používají a celkově jaké věci či aspekty zvýznamňují. Polostrukturovaná forma skýtala možnost svobodného tematizování pro informátory a informátorky, zároveň mi však umožnila rozhovor směřovat tak, aby se týkal mnou vytyčeného tématu. Předpřipravené otázky byly rozděleny do několika okruhů, které se vzájemně prolínaly – předporodní kurzy a předporodní příprava mužů, informovanost nastávajících otců, porod, otcovství a otcovská role, rodičovská dovolená a partnerský vztah během těhotenství partnerky. Podle potřeby byly otázky přeskupovány, přidávány nebo vynechávány¹⁹(Maříková, Vohlídalová2007:30-31).

Reinharz (1992: 27-30) hovoří o novém modelu feministického rozhovoru, jehož součástí je i tzv. sebeodhalení výzkumníka/ice. Tento typ rozhovoru klade důraz na otevřenost a důvěru mezi aktéry. S tím souvisí i případné dočasné převzetí role „žáka/yně“ či posluchače/ky namísto role výzkumníka/ice. I já jsem se za účelem vytvoření pocitu důvěry a tím získání více informací několikrát informátorům a informátorkám tzv. odhalila, kdy jsem

¹⁹ Například v případě rozhovoru s lektorkami, kdy jim nebyla jedna z otázek směřující na proklamované cíle kurzů pro partnery uveřejněných na webových stránkách centra příjemná, jsem ji následně při rozhovoru s majitelkou vynechala, abych si tím neuzavřela výzkumný terén.

jim sdělila své vlastní obavy nebo zkušenosti. Stejně tak jsem se stylizovala při rozhovorech s lektorkami do pozice nezkušené posluchačky²⁰.

3.1.7 Analytické postupy

Neprodleně po absolvování kurzu pro partnery či po provedení rozhovoru byla data (jak jsem uváděla výše) přepsána do elektronické podoby. Co se týče dat z pozorování, byly z nich vytvořeny souvislé terénní poznámky. U rozhovorů probíhal záznam formou doslovné transkripce, během které byla redukována pouze mírná přerázkutí, která však nijak neposunula význam výpovědi. Nespisovná slova byla ponechána. Tento krok pojmenovává Hendl (2005:228-229, 246-247) jako tzv. uchování a organizace získaných dat. Následně jsem pokračovala v analýze s dalšími kroky, které nazývá segmentací, kdy jsem si zaznamenaná data pročetla a rozřazovala je na jednotlivé segmenty. Ty představovaly věty, někdy celé odstavce – podle toho, jaký význam skrývaly. Posléze jsem k těmto úsekům přiřazovala kódy (slova nebo spojení více slov), abych data zestručnila, roztrídila a popsala význam jednotlivých segmentů. Jelikož jsem kódy vytvářela až na základě četby textu, jednalo se o kódování otevřené, induktivní.

Během transkripce jsem používala následující znaky:

...	označení pauzy
(smích)	záznam emočních reakcí
(pozn. výzkumnice)	poznámka, vysvětlivka výzkumnice

Při procházení přepsaných terénních poznámek a transkriptů rozhovorů jsem od sebe barevně oddělovala dva typy kódů – černou barvou popisné, které se explicitně vztahovaly k danému výseku a červeně kódy interpretativní, které již vyplývaly z dané pasáže nepřímo. Jednalo se zejména o obecnější koncepty, o které jsem se následně opírala při další interpretaci získaných dat a tvorbě závěrů. Jednotlivé kódy byly zapisovány do kódovací knihy. Jelikož rozhovory a pozorování probíhaly s časovými odstupy, rozhodla jsem pro vytvoření knihy, abych si zaznamenala definici kódu tak, jak byla při jeho prvním použití zamýšlena. Do kódovací knihy jsem zahrнула i sloupec s názvem „vztah k výzkumným otázkám“, do kterého jsem zaznamenávala pomocí písmen A, B a C do jaké míry se kódy vztahují k výzkumným otázkám. A – nejvíce, C – nejméně. Poté jsem si vypsala všechny

²⁰ Konkrétněji se o dobrovolné i nedobrovolné stylizaci do role „nezkušené studentky“ a jejími následky zabývám v podkapitole „Pozicionalita“.

kódy z kategorie A, tj. kódy, které přímo souvisí s výzkumným tématem, a pod ně jsem si vypsal citace z terénních poznámek a rozhovorů, které byly těmito kódy označeny. Stejně tak jsem pokračovala s kategoriemi B a C.

3.1.7.1 Ukázka způsobu kódování

Vidíte nějakou změnu, co se týče rodičovství, konkrétně pak otcovství, pokud srovnáme generaci Vašeho otce, Vaší generaci a otce, kteří chodí zde na kurzy?

„Celý to těhotenství a porod si myslím, že se vůbec nezměnil jako takovej, ale přístup k nim. Děda a táta diametrálně. Dědečkové měli naprosto jinou výchovu. Ti se „nepatlali“ s těma miminkama, nebyli na meteřský, nebyli doma, nemohli do porodnice. Takže ten první moment, kdy ti tatínkové jsou od první chvíle s těma miminkama, tak je tam důležitěj...to je podle mě taky důležitý, že oni opravdu vědí, proč to miminko pláče, jakým způsobem pláče a uspokojují ty jejich potřeby. To si myslím, že právě to bylo generaci mého dědečka odpíráno. Oni to nevěděli. Jsou skvělí dědečkové, ale jako tatínkové to neměli tak jednoduchý. Informacema...přístupem...si myslím, že ta doba byla bohužel taková. Dnešní tatínkové...dnešní chlapi mají informace, můžou zůstat s dětma od první chvíle, berou si dovolený, jsou takoví chtiví a pochopili to...ne, že by se dělalo všechno jinak – to dítě řve stejně, má stejně naděláno v plínkách, stejně chce chovat a stejně chce nakrmit, ale už tam jsou alternativní způsoby...kojí se dýl. No je to jiný... podle mě je to skutečně jiný. I když slýchávám názor, že se s tím dělá zbytečně věda, a že ti chlapi spíš jako se dostávají do těch ženskejch rolí, no ale v dnešní době se dostávají i ženy do chlapskejch rolí, takže já si myslím, že to je úplně v pořádku. Tak jako já umím zatlouct hřebík, tak oni umí vykoupat

tradiční model
rodičovství/partnerství

informovanost

postmoderní model
rodičovství/partnerství

miminko. A to je normální a strašně krásný...a vůbec ti chlapi nejsou zženštilí. Mě to jako nesmírně těší. Mě to jako baví tohleto pozorovat.“

Jaký máte názor na situaci, kdy partner/otec zůstane s dítětem na rodičovské dovolené? A setkala jste se během své praxe s takovými muži?

„Setkala jsem se s nima určitě, tady se s tím trošku peru, protože já strašně přeju těm chlapům, aby s těma miminkama byli, já to přeju těm miminkům, jenže já si neumím představit, že bych jako žena nebyla s tím dítětem doma a byla v práci. Já si to fakt neumím představit. Na druhou stranu vim, jak to bylo těžký a proč tedy ten chlap nemůže být s tím dítětem, jo...takže to je pro mě taková otázka...já bych musela s tím miminkem být doma, ale když se na tom pár domluví, že žena vydělává víc, tak to těm chlapům hrozně přeju (smích). Když to není povinný teda. Když to ti chlapi sami chtějí. Zase jak je to normálnější, že tam je ta žena s ním doma? Že ho porodila? Že to dítě prošlo jejíma porodníma cestama? Je to obou to dítě, takže jak už jsem to řekla – já to těm chlapům moc přeju.“

RD-partner

genderový stereotyp

RD-finanční motivace

U nás v českém kulturním kontextu se vidí muži na rodičovské jen zřídka – proč si myslíte, že to tak je? Vnímáte nějaké znevažování těchto otců na rodičovské?

„Je to velké ego všech ostatních. Já když jezdím do práce, tak vidím tatínky, jak brzo ráno vodí ty děti a jak si s nimapovídaj...já jim to normálně závidím (pozn. výzkumnice - těm dětem), že to takhle mají, jo? Takže to jiní chlapi, kterým to nebylo dovoleno...já si myslím, že tam hraje roli to ego: „jak to můžeš dělat? Prosímte, to má dělat ženská...máš sukni nebo co?“

společenský tlak

genderový stereotyp

V severských zemích je to něco daleko častějšího, než u nás. Myslíte si, že se v blízké budoucnosti může tento model dostat i k nám, do českého kulturního kontextu?

„Kéž by...kéž by, ale myslím, že by to ještě hodně dlouho trvalo. Myslím si, že jsou tady ještě lidi hodně tradiční a zakonzervovaní...určitě vidíte, že i mezi kolegyněma se úplně neshodneme a máme rozdílné pohledy.“

tradiční model
rodičovství/partnerství

3.1.7.2 Ukázka kódovací knihy

kód	vztah k výzkumným otázkám	vysvětlení
aktivita	A	partnera, během kurzu i mimo něj
atmosféra	C	panující během kurzů či rozhovoru
biologický determinismus	A	
cílová skupina kurzu	B	
citlivé téma	C	probíraná během kurzu
esencialismus	A	
fascinace	B	například fascinace tématem při kurzech
femininita	A	
genderový stereotyp	A	
heteronormativita	A	
individualita	B	
informovanost	A	zdroj a množství informací, dostupnost rozhodování, kdo dává popud
iniciativa partnerky	A	
iracionalita	A	
kurzy	B	druhy, souhrnné informace o kurzech
lektorka	C	její zaměření, obor, kurzy

3.1.8 Etická stránka výzkumu

Etické otázky prostupovaly nejen pozorování v terénu a provádění rozhovorů, ale bylo nutné je zvažovat po celou dobu procesu tvorby diplomové práce, jelikož i při samotném psaní a analýze dat jsem se jako výzkumnice dostala do situací, které mi nebyly příjemné. Například vezmu-li v úvahu fakt, jak přátelsky jsem byla do předporodního studia přijata a po dobu výzkumu začleněna – to pak vedlo k jistým pochybnostem z mé strany, zda nejsem k danému předporodnímu studiu a lektorkám příliš kritická, jelikož věřím, že jejich úmysly nejsou ani v nejmenším špatné.

První, co jsem při příchodu do předporodního centra jako výzkumnice udělala, bylo mé představení jakožto studentky magisterského studia na Univerzitě Karlově na fakultě humanitních studií, v jehož rámci píše diplomovou práci zaměřující se na předporodní období a přípravy ve spojitosti s muži. Jako součást práce jsem uvedla i sociální výzkum. Nikdo se dále o mé studium blíže nezajímal. Zde již docházelo k jednomu z prvních, pro mě téměř největších etických dilemat, jelikož kdybych uvedla konkrétní obor mého studia, tak by to pro mě pravděpodobně značně či úplně uzavřelo výzkumný terén. Lektorky se totiž několikrát explicitně či implicitně negativně vyjádřily k feminismu. Například při odpovědi na otázku týkající se přítomnosti muže na rodičovské dovolené:

„Ano, když se k tomu rozhodnou, tak by je neměla vést nějaká ta genderová politika nebo snad feminismus, ale to, že to je nevyhnutelný, že se jinak nemůže“ [lektorka Eva].

Nebo vyjádření jiné lektorky k proměně instituce otcovství a mateřství:

„Dneska je to všechno jinak, takže se v tom samozřejmě udělal trošku nepořádek a to ovlivnily především ženy svým určitým postojem na konci toho 19. století a v tom 20. století tomu prostě hodně daly a podařilo se jim to, že jo. Je otázka, jestli jsou šťastný v tomhleto. Že teď můžou i rodit, i kojit, i menstruovat, ale k tomu i vydělávat peníze. Myslím si, že je to někdy postavený na hlavu (smích)“ [lektorka Monika].

Od všech informátorů a informátorek jsem získala ústní informovaný souhlas, kdy jim byl řečen účel výzkumu, předpokládaná doba jeho trvání i přibližná délka rozhovoru, který s nimi chci uskutečnit (cca 35-40 minut, což na jednu stranu nemuselo být zcela taktické, ale na stranu druhou to informátory a informátorky viditelně uklidnilo – fakt, že s nimi nebudu chtít provádět dvouhodinový rozhovor). Dopředu jim byla sdělena možnost rozhovor kdykoli ukončit či se k pro ně nepříjemným věcem nevyjadřovat. Byla jim sdělena informace, že jak název předporodního studia, tak veškerá jména a jiné informace potenciálně vedoucí k jejich identifikaci budou anonymizovány (například změnou jmen či neuvedením přesné pracovní pozice v předporodním centru). Ústní informovaný souhlas jsem zvolila z důvodu, že ačkoli je samotný výzkum v předporodním centru věc značně intimní, neměl by v žádném případě účastníkům a účastnicím jakkoli negativně ovlivnit jejich životy a způsobit následné problémy. Též bylo uvedeno, že získaná data budou sloužit čistě pro účely této práce a bylo přislíbeno důvěrné zacházení s nimi. Po celou dobu pozorování v terénu i během rozhovorů s nastávajícími otci jsem brala v úvahu delikátní a intimní situaci, ve které se pár nachází, tj.

těsně před porodem. Nejen proto jsem se snažila o velmi citlivé jednání bez sebemenšího naléhání – například při domlouvání rozhovoru s nastávajícími otci – jelikož situace, ve které se oba partneři právě nacházejí, může být pro většinu značně stresující a rozhodně jsem neměla v úmyslu jakkoli narušit vztah mezi nimi (Hendl 2005: 155- 157; Jeřábek 1993: 146-147).

V rámci výzkumu jsem docházela na předporodní kurzy určené pro muže, což bylo jednak za účelem sběru dat, ale též, aby si na mou přítomnost účastníci a účastnice kurzů zvykli a snáze jsem je tak mohla oslovit k realizaci rozhovoru. Narazila jsem však na situaci, kterou jsem při plánování výzkumu neočekávala, a která celé psaní diplomové práce značně zkomplikovala – při oslovení nastávajících otců se v provedení rozhovorů ukázala jako komplikace přítomnost jejich partnerek na kurzu, jelikož mi byl rozhovor z jejich strany (ačkoli má žádost o rozhovor směřovala pouze k jejich partnerovi) zamítnut jako zbytečný. Proto jsem musela lépe promyslet strategii, aby se těhotné partnerky cítily mnou co nejméně ohroženy – například jsem se zcela záměrně na dané kurzy nelíčila a vybírala si co nejméně výrazné oblečení. S žádostí o rozhovor jsem pak nešla za samotným nastávajícím otcem, ale oslovila jsem oba partnery najednou s tím, že se partnerka může rozhovoru též účastnit, ačkoli mé otázky budou primárně směřovat na jejich partnera. I přes přizvání partnerek k rozhovorům se ale nakonec žádná nedostavila, což nasvědčuje alespoň do jisté míry tomu, že již pouhé přizvání a možnost se též účastnit snížilo obavy ze strany žen.

Porod a těhotenství celkově jsou intimní záležitosti a zejména na kurzu pro partnera k porodu jsem jako výzkumnice cítila, že by má přítomnost mohla být někomu ze strany zúčastněných nepříjemná a vyvolávat pocit studu. Jednalo se zejména o situace, kdy se přešlo k praktické části a například si partneři nacvičovali masáž partnerčiných zad, hýždí a sedacích kostí. Kdybych v tu chvíli mohla odejít, odešla bych, ale bohužel to nepřipadalo v úvahu, protože bych tím kurz narušila.

Na webových stránkách zkoumaného předporodního centra jsem narazila na úvodní stránce na odstavec, kde bylo uvedeno, že předporodní studio se snaží o narušení genderových stereotypů a zažitých modelů co se týče rodičovství. Tuto informaci jsem začlenila i do polostrukturovaného rozhovoru, kde jsem se lektorek tázala, jak k tomu konkrétně dochází v rámci kurzů určených pro partnery (muže). Lektoroky byly otázkou poměrně zaskočené a některé se od této informace přímo distancovaly:

„To byste se musela zeptat naší slečny přes marketing (smích). Já vůbec nemám pocit, že bych chtěla narušovat nějaký zažitéj model a myslím si, že určitá tradice má svůj význam a nemyslím si, že ten současnej přístup k rodičovství by bylo něco dobrýho, protože tady něco bylo po staletí a tisíciletí a to jak za posledních 20 let si ženský pořizují dítě bez partnera jenom proto, že je chtěj, tak to si vůbec nemyslím, že je dobrý. A už vůbec ne pro to dítě, ani pro tu matku ...“ [lektorka Martina].

„No...(smích)...to jste mě trochu překvapila...právě asi tím vedením k tomu, že ten tatínek může mít nákou základní představu o základech kojení například, že ty informace dostává, že ...mu není odepřena informace o tom, že žena prostě v první době porodní musí tohle a tohle...asi tohleto. Jinak si neumím představit, jak by to mělo vypadat...“ [lektorka Eva].

Tato otázka mohla být pro informátorky pravděpodobně do jisté míry nepříjemná, jelikož jsem poukázala na rozpor v tom, co studio veřejně prezentuje jako jeden z důvodů, proč si jej vybrat, a v tom, jaký mají lektorky na problematiku genderových stereotypů vlastní názor. I z toho důvodu jsem následně tuto otázku z rozhovoru s lektorkou a zároveň majitelkou centra raději vynechala, abych si nenarušila výzkumný terén a přístup do něj. Zajímavé také je, že webové stránky byly během několika týdnů předělány a výše zmíněná informace o snaze narušit genderové stereotypy byla odstraněna.

3.2 Pozicionalita

Dagmar Lorenz-Meyer (2005: 76-78) hovoří o nezbytnosti výzkumníka/ice reflektovat svou lokaci a přesvědčení, jelikož právě tato výchozí pozice ovlivňuje vytváření našich konečných výstupů. Proto je nutné zvažovat po celý proces vytváření diplomové práce nejen kulturní kontext, ve kterém jsme socializováni, a který tak můžeme považovat za samozřejmý, ale také svůj gender, pohlaví, etnicitu, sexualitu či třídu.

Má pozice coby výzkumnice samozřejmě souvisí s oborem mého studia. Jakožto studentka Katedry genderových studií pracuji v rámci konstruktivistického paradigmatu (mužské a ženské role považuji za utvořené v rámci procesu socializace, nikoli za biologicky determinované) a vycházím z feministických teorií, konceptů a celkově ze západní feministické literatury, což bezesporu ovlivňuje i můj pohled na instituce mateřství a otcovství. Hovořím-li tak o jejich tradičních či postmoderních podobách, je to vždy myšleno v rámci kontextu západní kultury (není-li uvedeno jinak). Klíčovým analytickým konceptem je pak v celé práci gender, skrze nějž se snažím veškerá shromážděná data nahlížet.

Zpětně musím říci, že fakt, že jsem žena, nebyl pro výzkum v předporodním centru vždy jen výhodou. Samozřejmě jsem si vědoma toho, že mi tato skutečnost velmi usnadnila vstup do terénu a navázání přátelského vztahu s lektorkami, ale zároveň to představovalo překážku v případě získávání rozhovorů s nastávajícími otci (jak jsem již výše zmiňovala obavy a zamítnutí ze strany jejich partnerek).

Věk, gender i skutečnost, že já sama nejsem těhotná a ani dítě nemám (na což jsem byla opakovaně dotazována) měly vliv i na role/pozice, ve kterých jsem vystupovala během rozhovorů s lektorkami a rozhovoru s nastávajícími otci. Při kontaktu s lektorkami jsem vystupovala v pozici, která mi byla jimi samotnými přidělena – v pozici mladé, nezkušené studentky, kdy jsem byla poučována nejen o mateřství, ale zejména o partnerských vztazích. Lektorky mě oslovovaly „Markétko“ a tak mě i představovaly na kurzech pro partnery, což mohlo do značné míry vést k devalvací mé výzkumné autority. Před zahájením každého kurzu jsem se všem krátce představila a uvedla jsem, že pokud by komukoli ze zúčastněných byla má přítomnost nepříjemná, tak že samozřejmě odejdu. V reakci na toto mé prohlášení sdělila lektorka během jednoho z kurzů směrem k přítomným následující:

„Bude tady s náma Markétka, a komu se to nelíbí, tak může odejít (smích)“ [terénní poznámky, 3.4.2018].

To koresponduje s tzv. rolí dcery, o které hovoří antropoložka Dorinne Kondo (in Reinharz 1992: 63-64). Tato role je dle ní přisuzována zejména mladým výzkumníci, a ačkoli ji nevidí pouze v negativním světle (jelikož může pomáhat v budování důvěry mezi aktéry), vyzdvihuje zejména její hrozbu pro identitu výzkumnice jakožto kompetentního a dospělého jedince. Jelikož však jsou kurzy zpoplatněny, přišlo mi takovéto prohlášení poměrně nevhodné a stavějící mě do špatné pozice, kdy má přítomnost mohla být ze strany klientů a klientek viděna jako něco, co musí být povinně strpěno.

Při rozhovorech s nastávajícími otci jsem již vnímala svou a jejich pozici jako mocensky vyrovnanější, za čím mimo jiné vidím i skutečnost, že kromě otce Matěje žádný z těchto mužů ještě vlastní (narozené) dítě neměl, proto byla tato oblast pro ně stejně jako pro mě zcela nová a odpadaly zde tendence předávat mi své zkušenosti.

3.3 Analýza dat

Na základě získaných dat z pozorování předporodních kurzů, rozhovorů s lektorkami a muži, kteří se těchto kurzů účastnili, jsem vyčlenila sedm témat. Každému z témat je následně věnována jedna kapitola.

3.3.1 Předporodní příprava partnera jako iniciativa (jeho) ženy

Lektorky daného studia vychází při svých odpovědích během rozhovoru z předpokladu, že rodičovství je doménou žen, a proto je v rámci něj primární vztah matky a dítěte. Důležitost vztahu otce a dítěte sice žádná z lektorek přímo nepopírá, ale jak bude patrné i z následujících kapitol, odsouvají jej do druhořadé pozice. Tzv. kult mateřství, který je založen na esencialistickém přesvědčení, že ženy jsou na základě biologické výbavy determinovány k péči o dítě a tím pádem k tomu být „kvalitnějšími“ rodiči (Chmelařová 2008:28-30), se odráží v informacích předávaných mužům, jednání s nimi a i v celkové organizaci předporodní přípravy ve studiu.

Dle názoru lektorek navštěvují nastávající otcové předporodní kurzy povětšinou díky svým partnerkám, které se o možnosti absolvování kurzů spolu s partnery dozvídají ve studiu během kurzů určených pro rodičky. Svévolná přítomnost těhotných žen není lektorkami nikterak zpochybňována, zatímco přítomnost mužů je do jisté míry viděna jako nedobrovolná a jako něco, co dělají muži více než pro sebe samé pro své partnerky. Na otázku, jaký je zájem o předporodní kurzy pro otce ze stran samotných mužů, odpovídaly lektorky následovně:

„No oni je tam přihlašují maminky, to není jenom pro tatínky, je to párové. To jsou většinou maminky, který známe z kurzu. No a ty tatínkové, mně přijde, že se dělí na takové dvě skupiny – na takové ty tatínky, co to hltají a pak na takové ty, co mi přijde, že tam byli natlačený téma maminkama. Znuděný“ [lektorka Martina].

„To záleží, ale já bych řekla, že...v těch 60% je to zájem mužů, z těch 40% je to z přání žen, ale chodí sem asi dobrovolně po domluvě, nikdo je sem nestrká (smích)“ [lektorka Eva].

„Hlásí je sem maminky, ale jednoznačně ti partneři sem chodí dobrovolně. My teda už v průběhu těch kurzů ty maminky jakoby trošičku nabádáme k tomu, aby doma v té atmosféře poznaly, jestli to ten manžel dělá jenom proto, že jí má rád, ale jinak se toho hrozně bojí nebo jestli není nějaký nadšený. Nebo jestli to bere jako samozřejmou součást. Tady čekáme

miminko, tak já taky musím přiložit ruku k dílu. Protože ti, kteří se toho bojí a chodí se sem bičovat, tak ty sem nevod'te“ [lektorka Monika].

Lektorka Monika dále reflektuje společenský tlak, pod kterým se muži nacházejí, a který pro otce v českém prostředí představuje sociální bariéru pro aktivní účast v období před narozením dítěte. Zároveň však lektorka pracuje s premisou, že čeští muži jsou „jiní“ (pasivnější - například v porovnání se severskými zeměmi Evropy), čímž se nesnaží nabourat genderovými stereotypy opředený tradiční obraz českého otce, ale naopak přispívá k jeho reprodukci:

*„Já když jsem začínala, tak jsme se snažily udělat ty těhotenské kurzy pro muže i ženy jako pro páry od samotného začátku. To se vůbec nezavedlo. Česká republika nemá vlastně tuhle historii a tuhle tendenci. **Ti muži čeští jsou jiní.** To neznamena horší...jsou jiní. Když ve Finsku nebo ve Švédsku on s ní nejdu k té porodní bábě, tak je divnej. Když tady jde do porodního kurzu, tak je divnej. A přitom ti dva chlapi jsou úplně stejní a v podstatě mají stejně rádi manželky a ty děti. Je to jiná kultura. Takže od toho jsme upustily a **vytvořily jsme vlastně trošku takovej instantní program pro ty muže, až když jsme zjistily, co je nejvíc zajímá a co taky potřebují“** [lektorka Monika].*

Kurzy pro muže- nastávající otce jsou na propagačních letáčcích a webu prezentovány jako „Školení partnera k porodu“ a „Školení partnera k péči o miminko“. I když tyto kurzy jsou primárně určené pro muže, účastní se jich vždy muži společně s partnerkami. Lektorky Eva a Monika jsou názoru, že kdyby byly kurzy jen pro otce samotné, tak by o ně ze strany mužů nebyl zájem. Pracuje se zde opět s homogenizujícím předpokladem pasivity a nedobrovolnosti. Viz odpovědi lektorek na otázku přítomnosti žen na kurzech pro partnery (muže):

*„**Většinou ten partner by se sám nedostavil, to je jedna věc a druhá věc je možná otazník, protože ten partner dostává informace z té mužský strany a ty ženy mu tam mohou říct něco, co tam třeba nezaznělo[...]**“ [lektorka Eva].*

*„Tak zaprvé – **voholený jenom ti chlapi si myslím, že by tam moc nešli.** Zadruhý dělá se tam velká praktická část, na to potřebují tu partnerku, na konci si to budou zkoušet. Když je jich tam třeba osm, tak k jednomu bych se mohla třeba naklonit...a pak ti muži můžou nějak reagovat, mají dotazy a je fajn, když ta jeho žena ví, jaké dotazy on má, protože vidí, kam se směřují jeho obavy, jeho strach, jeho představa nebo nepředstava...takže my vlastně jim*

i pomáháme nasměrovat ten jejich vztah v rámci toho porodu, když jsou tam oba“ [lektorka Monika].

Co se týče nastávajících otců, musím brát v úvahu fakt, že se jednalo o samé otce, kteří se v daném studiu účastnili nejen školení k péči o novorozence, ale také školení k porodu, takže představují již specifický vzorek mužů, kteří se budou porodu účastnit, a proto se na něj přišli teoreticky připravovat. Na otázku, či to byl nápad účastnit se předporodního kurzu společně s partnerkou, odpovídali otcové rozdílně v závislosti na tom, jakou měrou se plánují v budoucnu v péči o dítě zapojovat. Nastávající otec Pavel, který dle Holterova(2003) modelu rodičovských strategií hodlá s partnerkou realizovat tzv. model chlebovárcovský, kdy bude primárním živitelem rodiny Pavel a jeho partnerka zůstane doma na mateřské a rodičovské, podává rozporuplnou odpověď:

*„**Tak manželka chtěla**...se mě ptala, jestli bych chtěl jít k porodu, tak jsem řekl, že jo, proč to nevidět, že jo? Je to možná jednou-dvakrát za život...víte jak to je... (smích) [...] rozhodli jsme se...**já jsem se rozhodl, že chci jít**. Takže si myslím, že asi je důležitý pro toho novomanžela nebo novojak bych to nazval, aby věděl tyhle všechny informace. Protože potom co u toho porodu? Budete tam stát a koukat...samozřejmě potom je to na vás, jak jste silnej a jak to udržíte atd. s tím, že ten průběh může být jakékoli. Potom se taky samozřejmě uvidí, jak to ta ženská snáší a jaký samozřejmě má bolesti nebo já nevím, takže to se pak jakoby uvidí. Ale myslím si, že tím, že jsme se rozhodli jít k tomu porodu, tak si myslím, že ten kurz je k tomu důležitěj“ [Pavel].*

Pro Pavla bylo zřejmě důležité, aby zvýznamnil, že rozhodnutí účastnit se kurzů, vycházelo z něj samotného. To může souviset s normativní povahou přítomnosti otce u porodu i celkově zapojení muže do těhotenství v dnešní době, o čemž hovoří I. Šmídová (2008b: 14-15). Též zde ale mohla hrát roli pouhá touha „zachovat si přede mnou tvář“ a vzbudit zdání autonomního jedince.

Nastávající otec Jonáš, který se stejně jako Pavel přiklání k tradičnímu rodinnému uspořádání i smýšlení, má na otázku iniciativy účasti v kurzech zcela jasno:

*„Tak já jsem tam šel z důvodu... bylo to **přání partnerky**. Byl to její nápad tam jít. Partnerku ten kurz zklidnil, mně ukázal věci, o kterých jsem neměl tušení...že je to složitěj proces“ [Jonáš].*

Jonáš zastává ze všech otců nejtradičnější názory v souvislosti s rodičovstvím a mužskou a ženskou rolí, které opírá o biologickou predispozici žen k roli matky, díky níž je schopna obstarat dítěti vše potřebné, čímž zároveň ospravedlňuje svou pasivitu na poli otcovství, která se projevuje po celý rozhovor s ním. Takovéto názory pak nejvíce korespondují s názory lektorek. S názory lektorek se však rozchází výpověď Matěje, který již s partnerkou jedno dítě má²¹, a který nabourává obraz nezainteresovaných mužů. Matěje bych mohla označit za tzv. mateřského otce, o kterém píše L. Sedláček a K. Plesková (2008: 4-6). „Mateřský“ zde nesouvisí s pohlavím, ale se zvýznamněním blízkého vztahu s dítětem. Matěj s partnerkou praktikují tzv. egalitární model (Holter 2003), kdy si výdělečnou práci, domácnost i péči o dítě rozdělují napůl. Jeho aktivní přístup se projevuje i v odpovědi na otázku, zda se účastnil i nějakých jiných předporodních kurzů nežli v daném studiu a z čí iniciativy:

„Před Mikulášem (pozn. výzkumnice – první potomek) jsem byl s Pavlou taky na kurzu, ale jinde. [...] No většinou to nebylo určený, ale spíš byl pro maminky rodičky nebo většina účastníků byla jenom maminek, ale vysloveně aby tam přišli i tatínci, tak to byl až ten třetí kurz z celého cyklu, ale já jsem chodil na všechny čtyři. To byla hlavně moje iniciativa“ [Matěj].

S podobným názorem se shledávám i u nastávajícího otce Luboše, který sice neplánuje zůstat s dítětem na rodičovské, ale má možnost pracovat z domova, proto se chtěl kurzů účastnit zejména z důvodu, aby věděl co a jak, kdyby nastala situace, že by zůstal s dítětem doma sám. V jeho motivaci figuroval strach, že se nedokáže sám o dítě postarat, který byl spolu s nervozitou patrný během celého rozhovoru i během pozorování kurzu a to například díky otázkám, které pokládal.

První kapitola analýzy, která má charakter úvodní kapitoly zabývající se obecnějším tématem zájmu mužů o předporodní přípravu formou kurzů poukazuje na situaci, kdy zkoumané studio již předem kalkuluje se „skutečností“, že všichni či většina mužů o předporodní přípravu sama od sebe nestojí. Od toho se odvíjí i nabídka a nízký počet kurzů cílených na otce a tím tak dochází k přispívání k jejich marginalizaci na poli rodiny. Takovéto nahlížení mužů jako projevujících snížený zájem o dítě ještě než se reálně narodí, může vést k upevňování tzv. kultu mateřství, jehož výskyt přetrvává a existuje tak vedle „nového otce“ (Fafejta 2012: 243-250; Šmídová 2008c; Mareš 2002:89-90), a to tím, že muži mají omezený

²¹ Matěj s partnerkou mají již čtyřletého syna, nyní navštívili kurz „školení partnera k porodu“, aby si osvěžili jisté informace související s porodem dvojčat, které čekají.

přístup k informacím, což jim již předem poskytuje horší startovací pozici v rámci rodičovství (srov. Skočovský 2004:22-23).

3.3.2 Gender personálu a zúčastněných

Studio, které jsem k výzkumu zvolila, bylo vedeno a založeno ženou, též v něm pouze ženy pracovaly. Tématem genderového rozvrstvení v oblasti předporodní přípravy se zabývala i E. Hrešanová (2008: 80-81, 150-151) v rámci výzkumu dvou porodnic. Stejně jako Hrešanová i já se setkávám pouze s ženským kolektivem v dané oblasti²², což koresponduje s pojmáním mateřství jako monopolního na péči o dítě (Badinter 1999: 181-182; Fafejta 2012: 249-250). Z výpovědí lektorek vyplývá, že gender lektorek hraje hlavní roli při výběru personálu i v tomto studiu, jelikož ženy jsou dle nich od přírody „předurčeny“ k práci s dětmi. Též je odvoláváno na nedostatek mužů v této oblasti, který je ale důsledkem již takovýchto výše uvedených sociálních bariér (stereotypů). Viz odpovědi na otázku, zda ve studiu pracují pouze ženy a či je tento stav účelový:

„Ne ne, jenom děvčata. Účelově...náhodně...muži se do těchto pozic moc nehlásí a ženy k tomu mají vždycky blíž“ [lektorka Eva].

„Jenom ženy. Já si myslím, že majitelka muže nehledá...já jsem o tom vůbec neuvažovala, proč ne muži, ale tenkrát byly zdravotní sestry a nebyli zdravotní bratři... to až víceméně poslední léta“ [lektorka Johana].

Jako potřebná kvalifikace je lektorkami ve studiu viděna zejména „ženská zkušenost“. Lektorka Johana ale hovoří i o alternativě pro muže, kterou vidí v odborném vzdělání:

„Takže my se potom tady snažíme je učit používat selskej rozum a cit, netlačit na to a sice já nemám vystudovanou pediatrii, že jo, nedělala jsem nikdy s dětma, ale může to podle mě dělat jen žena, která má děti a potom pediatr“ [lektorka Johana].

Následně jsem lektorky konfrontovala s představou, jaké by to bylo, kdyby kurzy primárně založené pro muže vedli samotní muži. V reakcích na tuto otázku jsem se setkávala s esencialistickým názorem, že by to mohlo být zajímavé a přínosné, protože ony jako ženy mají ženskou psychiku, kdežto muži mužskou, což představuje překážku pro pochopení pocitů přítomných otců:

²² Nikoli ale již v oboru porodnictví a gynekologie, které jsou v České republice spíše „mužskou doménou“, viz kapitola „Předporodní kurzy cílené na muže“.

„Asi by to mohlo být zajímavé, protože ta **mužská psychika vnímaná muži by jim byla určitě bližší**, takže... já se do toho nedokážu tak vcítit, i když pro to udělám maximum“ [lektorka Eva].

„ [...] pro ty partnery to děláme jinak, takže by to chtělo, aby chodily i do těch kurzů pro ženy, ale jestli kdyby to vedli muži a jestli by se to ostatním mužům líbilo, to vám nedokážu odpovědět, protože **nejsem muž a nedokážu myslet jako muž**“ [lektorka Johana].

Zároveň však lektorky a zejména majitelka Monika zvýznamňují, že i přes odlišnou psychiku ví, co muži chtějí slyšet, a co potřebují, jelikož skutečnost, že ony samy jsou matkami, prošly si procesem těhotenství a mají dané vzdělání, jim propůjčuje potřebnou autoritu a odbornost pro vedení kurzů. Monika – ačkoli nenarušuje genderově stereotypní smyšlení – pak reflektuje biologický determinismus přítomný v české společnosti, který ženám propůjčuje punc autority, kterou by muži - lektoři neměli:

„To je zajímavý názor...já si myslím, že by to pro ně mohlo být jakoby atraktivní, že tam jdou za chlapem. Ale na druhou stranu si myslím, že to není na překážku, že tam jsou ty ženy, protože jako obecně mezi lidmaje **daný, že ženy se starají o děti**. Takže zase my asi na ně **působíme kredibilně**, že jsme ty baby v tom věku, kdy máme ty děti, zároveň máme i to vzdělání, to je úplnej základ. Takže neřekla bych, že ti chlapi se bojí, že jsou za ženskýma. Myslim si, že obecně, když přicházejí je na nich vidět, že mají takový ostych, že jsou vlastně do prostředí, kde jsou těhotný ženy, ted' jich je tam víc. Ale my už to máme naučený, že prvníma větama je vtáhneme do toho. Řekneme, že to je tady dneska hlavně pro ty chlapy, a že je tady budeme bránit proti zastaralým názorům a oni se úplně oklepou a vlastně se tam pak smějeme“ [lektorka Monika].

„Já muže doprovázím pravidelně do porodnice, protože jsem dula a tam ti muži jsou fyzicky, takže **já vim, co prožívají...nebo tuším. Vím, co chtějí vědět**, o co se zajímají, takže z toho usuzuju. Z toho se potom odpichuju, abych těm mužům nabídla potřebné informace, protože to jsou ty, po kterých pasou“ [lektorka Eva].

Nastávající otcové Pavel a Jonáš se ve svých odpovědích na tu samou otázku shodují s lektorkami, na rozdíl od nich jim však tato možnost ani nepřijde zajímavá nebo potenciálně přínosná. Své názory opírají o biologickou předurčenost žen s odkazem na schopnost žen rodit děti. V jejich názorech je též patrná internalizace genderových stereotypů a socializačních tlaků (Šmídová 2002: 106), kdy se ztotožnili s obecně vyznávanými

společenskými představami o primárním poutu matky a dítěte, které jim poskytuje zkušenosti, kterými muž – otec nedisponuje:

*„Já si myslím, že asi ne, protože ta ženská, která to vedla, tak ta asi ta děti svoje má, má s tím svoje **vlastní zkušenosti**, takže do toho umí dát i kousek sama sebe do toho kurzu. Takže nevěřím, že chlap by to tak podal. Ten by to někde maximálně vyčetl, že jo...“ [Pavel].*

*„Byl veden ženou a jsem za to rád. Lépe **rozumí ženskému tělu a pocitům** při porodu. Chlap to ženským pohledem nevidí“ [Jonáš].*

Ale například Školení partnera k péči o dítě...to už by přeci muž mohl vést...[výzkumnice].

*„To by mohl...to by mohl, ale k tomu porodu asi ne, že jo? (smích) Ale ta **ženská vám dá větší zkušenost než ten chlap**. Ten si tím samozřejmě neprošel“ [Pavel].*

Gender lektorek se odráží i v přístupu ke klientům a klientkám daného studia. E. Hrešanová (2008:110-115) tematizovala 6 základních rolí²³, ve kterých lektorky ve vztahu k rodičkám a nastávajícím otcům vystupují. Jednou z nich je i role tzv. kamarádky, která se však uplatňuje zejména ve vztahu k rodičkám, kdy ženy – lektorky a rodičky- spojuje sdílená ženská zkušenost a představa homogenní ženské psychiky. Z pozorování i rozhovorů vyplývá, že ženy mají s lektorkami bližší a intimnější vztah, o který lektorky s muži nestojí, jelikož se s nimi setkají pouze nárazově a nikoli v rámci několika přednáškového cyklu či vychází z genderově stereotypních představ o mužích jakožto uzavřených osobách, kteří své pocity nechťejí dávat najevo a hovořit o nich, zejména pokud se jedná o pocity spojené se strachem(srov. D. S. David a R. Brannon in Badinter 1999: 135-137):

*„No my to s těma tatínkama nerozebíráme až takhle. Oni si sem přijdou vyslechnout informace o manipulaci s miminkem a tak dál, ale **není to o tom, že by se rozebíraly nějaké jejich pocity**. Já si myslím, že oni o to ani nestojej, a když to řeknu blbě, tak mi o to taky **úplně nestojíme**, protože co s tím? Já nejsem žádný psycholog, pokud by ten mužskej s tím měl nějak problém, tak stejně nejsem úplně kompetentní to s ním řešit, jo. A na to, aby Vám tady někdo říkal nějaké osobní životní věci, když ho vidíte dvě hodiny, tak to taky úplně tak nebejvá, že jo?“ [lektorka Martina].*

²³ Viz podkapitola „Předporodní kurzy cílené na muže“.

„Já se v tamtom období s nima moc neseťkávám, anebo když je připravuju k porodu, tak samozřejmě s nima do styku přijdu, ale oni to **ti chlapi moc neventilujou**. Jsou takoví hodně uzavření a cítím možná někdy stísněnost a asi si myslím, že jsou konfrontováni s tou blížící se skutečností“ [lektorka Eva].

Obavy a pocity nejistoty ohledně manipulace s novorozencem a zvládnutí porodu tematizuje zejména Luboš, který se na kurzech jako jeden z mála otců aktivně dotazoval. Jeho dotazy byly lektorkou přede všemi označeny za úzkostlivé a po většině z nich následovala jako reakce smích od všech přítomných, včetně lektorky. Na Lubošovi byl v těchto situacích pokaždé znát stud a nakonec se zcela odmlčel. Lubošovi tak nebyl na kurzu poskytnut stejný prostor, jaký bývá poskytnut rodičkám na kurzech pro ně, což souvisí s výše uvedenými názory a výpověďmi lektorek. Při následovném dotazování na posměšné reakce odpovídal Luboš následovně:

„No...(smích) cejtíl jsem se trapně...sou to věci, který sem nikdy předtím nedělal a neslyšel, tak si myslím, že je normální, že na ně chci zeptat na kurzu, když si za to, že jo, ještě platíme. Já se pak nechci na všechno doma ptát ženy...ona je pak vzteklá (smích. Ale...s prominutím blbce tam dělat nebudu“ [Luboš].

3.3.3 Komunikační strategie lektorek

Během rozhovorů s lektorkami a pozorování kurzů pro partnery se opakovaně objevoval důraz na logické jednání a potřebu pragmatického přístupu při jednání s muži, kteří dle lektorek takovýto způsob komunikace potřebují na rozdíl od žen, se kterými je nutno jednat na emotivnější rovině. Přívlastkem *logický* jsou pak nazývány procesy a jevy, které jsou „zakotvené“ v samotné přírodě, a proto vzbuzují zdání nezpochybnitelnosti:

„[...]když se ti muži bojí k porodu a je jim to vysvětlený náma, tak se ti muži začínají těšit k porodu, protože oni to potřebují mít všechno **logicky vysvětlený**“ [lektorka Johana].

„To, co je podle přírody, je logické“ [terénní poznámky, 27.3.2018].

„**Hormony tlačí maminku do té péče**, tak je to v té přírodě, ty maminky jsou nastavené, aby vykonaly tuhle péči“ [terénní poznámky, 25. 7.2018].

„[...]je to úzce specializované na **mužskou mentalitu** a na to, co oni chtějí vědět, co oni chtějí slyšet, protože oni **slyší jiný informace, než slyší ženy**. Ženy to potřebují emotivně zabalit,

*mají rádi příběhy, mají rády, když tam jsou emoce, dotazy. Muži chtějí víc informací...samozřejmě někteří jsou výjimkou, hlavně informace, chtějí **pragmatické věci** a hlavně se nechtějí při tom školení cítit jako blbci, tak, jak oni si myslí, že tam budou“* [lektorka Monika].

Muži na kurzech jsou tedy na jednu stranu titulováni jako pragmatické osoby, které i v takových stresových chvílích jakým je porod či období šestinedělí, dokáží stát nohama pevně na zemi a přistupovat k věcem racionálně, na druhou stranu je však zároveň patrná i zcela protichůdná strategie jednání s nimi. Lektorky neustále během kurzů usilovali o zlehčování celé situace (porodu a péči o dítě) formou přirovnávání novorozenců ke zvířatům a zlehčování vtipnými poznámkami za účelem udržení pozornosti otců, kteří si s panenkami během kurzů často pohazovali či věnovali pozornost výkladu lektorky jen minimální (usínali či se věnovali mobilním telefonům). Zajímavým postřehem z pozorování též může být fakt, že lektorky plastové panenky, které měly při kurzech suplovat skutečné dítě, a které si každý z páru vždy na začátku hodiny vzal, nikdy před muži v kurzu nenazývaly panenkami (jako během rozhovorů), ale vždy pouze miminky či novorozenci. To bychom mohli interpretovat jakožto jistý záměr, aby se v co největší míře předešlo konfrontaci přítomných mužů s tzv. obrazem měkkého, zženštilého muže (viz Kovářová 2018; Šmídová 2002: 104-135):

„Miminka jsou takový zvířátka malinkatý...je to s nima podobný jako se zvířátkama“ [terénní poznámky, 24.7.2018].

„Přirovnávání úchopu miminka k úchopu malé opičky...to miminko se drží tak pevně, je to jako s tou opičkou – ta má taky takový reflex, že se drží pevně chlupů matky“ [terénní poznámky, 24.7.2018].

*„Ruku na hrudníček, vyklopim ho jako bábovku“ lektorka otáčí miminkem v ruce a **přirovnává ho k prasátku, které se griluje**“* [terénní poznámky, 24.7.2018].

Na školeních partnerů a zejména na školení partnera k porodu dochází ke zvýznamňování role matky a odsouvání postavy otce s odkazem na nenahraditelné pouto matky a dítěte dané přírodou. Nastávající otcové se tak během školení několikrát explicitně dozvídají, že porod – příchod dítěte na svět – je pouze ženská záležitost (srov. Kuželová 2003: 39-42). Záležitost ženy a dítěte, kterou jako „samci“ nemusejí unést:

„Holky to mají v podvědomí, říct si „jsem úžasná, teď jsem tady jenom já a miminko“ a do té bubliny nepouští nikoho...sem tam vás taťky, ale jinak je to o ní a o miminku“ [terénní poznámky, 25.7.2018].

„Pokud budete doma, až začne rodit, tak ji budete podávat jídlo a pití, žena si začne balit tašku...opět je to mimo vás (tatínky), je to o té ženě“ [terénní poznámky, 25.7.2018].

„Lektorka: „Samci u porodu – trend naší doby, ale mužský stres může působit negativně, **není to přírodou ale nastavené, aby byl mužskej u porodu, protože on by nemusel zvládnout její bolest**“ [terénní poznámky, 3.4.2018].

Odsouvání do druhořadé pozice jde však ruku v ruce se vzbuzováním pocitu významnosti otcovské role během porodu a bezprostředně po něm, kdy jsou mužům vyhrazeny jisté úkony, které jsou jeho „doménou“:

„Odstříhnutí pupečníku – to je vaše práce, odstříhnete si **vaši partnerku a vaše miminko**“ [terénní poznámky, 25.7.2018].

„Lektorka mluví na muže: „**pak přichází Vaše velká chvíle – přestříhnutí pupeční šňůry**“ [terénní poznámky, 3.4.2018].

Dále je mužům zdůrazňováno, že oni sami mají nelehký úděl, že je to pro ně náročná situace a ještě musí během ní zastávat roli autority a pevné skály, která není zmítána hormony a emocemi. Zároveň jsou však ubezpečováni, že daná situace je pouze přechodná, a že se po čase vrátí vše do „normálního“, tradičního rolového modelu, který zde dle lektorek existuje již po staletí, a proto je funkční (viz kapitola analýzy „Prolínání tradičního a postmoderního modelu rodičovství a partnerství“):

„Po návratu domů z porodnice se žena může zmítat labilitou, nervozitou, hormony ji budou k tomu vést, **muž musí být ta autorita, ta opora, když žena začne hysterčit**“ [terénní poznámky, 25.7.2018].

„Je potřeba, aby se na vás žena mohla spolehnout, abyste byl sympatický, potřebuje absolutní pochopení...já vím, že **to na vás teď hrnu, že se tohoto zdá moc, ale žena pak bude během několika dnů zase normálně fungovat, bude zase uklizeno a navařeno, takže do té doby zkuste vy uklidit, uvařit...**“ [terénní poznámky, 25.7.2018].

Z mluvy lektorek se též dalo rozlišit několik typů oslovení, které byly užívány vždy v konkrétních situacích. Nastávající matky byly ve většině případů oslovovány jako „děvčata“, „holky“ a „baby“, což koresponduje s rolí lektorky jako kamarádky. V situacích, kdy byla potřeba zdůraznit jejich privilegovaná úloha matek či role autority, pak častěji jako „ženy“. Muži byli nejčastěji oslovováni jako „muži“. Největší kontrast v oslovování přítomných na kurzech byl patrný, když se zdůrazňovala role muže-pomocníka:

*„Děvčata...zkuste se na vašeho **muže** položit a ukažte mu, jak umíte krásně dýchat“* [terénní poznámky, 25.7.2018].

„Děvčata rozhoupejte se na míčích, kdyžtak vám mužský pomůžou“ [terénní poznámky, 25.7.2018].

I při samotných rozhovorech s lektorkami bylo o nastávajících i již stávajících otcích mluveno zejména jako o „chlapcích“ a to i v souvislostech přímo pojících se s osobou dítěte a vztahem k němu. Ženy byly v těchto situacích naopak téměř vždy nazývány „maminkami“. Muži jsou tak primárně muži a pak až otci, zatímco mateřství je lektorkami vnímáno jako neoddelitelná součást ženské identity.

3.3.4 Jednoduše proškolený muž jako nejlepší partner k porodu

Tato kapitola se zabývá obsahovou stránkou kurzů pro partnery a srovnáním s kurzy koncipovanými pro rodičky. Lektorky se víceméně shodují v tom, že jednorázové kurzy pro partnery jsou pro nastávající otce z hlediska podávaných informací dostačující, ačkoli se jedná pouze o obsahovou kostru cyklu kurzů pro ženy:

*„Myslím, že mi to máme hodně jakoby ucelený, že i víceméně jako třeba to, co mají porodnice – říkají maminky- to mají málo dopodrobna a myslím si, že už k tomu v podstatě **není už co dodat**“* [lektorka Martina].

*„Vomezenýmíře. Dostanou takový ty vyhraněný body, do kterých pokud chtějí právě se ponořit přes tu literaturu, ale já teda možná neskromně si myslím, že v tom podání, v jakým to podáváme my, že **to může stačit**“* [lektorka Eva].

*„Dostanou, **stoprocentně dostanou všechno, co je potřeba**. Já mám chlapy v tom kurzu opravdu ráda, protože oni dostanou informace, co se týká šestinedělí, poporodních depresí...informace, aby byli nápomocní té partnerce nejen při porodu, ale hlavně potom*

[...]Opravdu tak, jak to děláme...a zase – odpovídám na tu první, předtím, co jste se ptala-
my vlastně kdybychom viděly, že jim něco chybí, tak to okamžitě nějak implementujem nebo
vytvořímě nějaký kurz, téma. My říkáme vždycky: **dobře, ale jednoduše proškolení muži jsou
ti nejlepší, co jdou k porodu**“ [lektorka Monika].

Předporodní kurzy pro ženy se pak odlišují zejména ve vyšším počtu kurzů v rámci celého
cyklu (povětšinou 4-6 lekcí), což vytváří prostor pro věnování se jednotlivým tématům více
do hloubky, vybudování si v předporodním studiu jisté zázemí a zabývání se osobnějšími
tématy. Pro otce jsou některá témata vynechávána, jelikož se při koncipování školení pro ně
kalkuluje s předpokladem, že to stejně pravděpodobně vykonávat nebudou, jelikož je to spíše
úloha partnerky, ale zároveň je třeba muže i na tyto úkony „vyškolit“, právě kdyby nastala
situace, že zůstanou s dítětem doma sami:

„No **maminky to mají víc dopodrobna**. Takže třeba u koupání tatínkové nepotřebujou
poslouchat, jakou kosmetiku koupit pro miminko a **tyhle věci se tatínkům neříkaj**. Spíš takový
ty praktický věci“ [lektorka Martina].

„Ano, liší se. **U těch žen je to hodně do hloubky**. Je to o tom, že se tam bavíme o tom, kde je
co bude různě bolet, píchat, jak to poznají a všechny tady ty údaje, které jsou subjektivní, a my
těm ženám nabízíme škálu možností, jak to subjektivně budou vnímat, jak se chovat a jaké
změny budou moci pozorovat“ [lektorka Eva].

„Není to úplně tak podrobný. My potřebujeme, aby se uměli postarat o to dítě, kdyby ta žena
potřebovala ject do nemocnice zpátky nebo chtěla ject do divadla, tak aby věděl, **jak
se postarat o to miminko, kdyby právě neměl za zádama ženu**“ [lektorka Johana].

Na informační znevýhodnění na poli rodičovství jsem se nepřímo ptala i samotných mužů,
u kterých se názor odlišoval na základě míry aktivity, kterou se plánují v období po porodu
zapojit. Pavel, který s partnerkou plánuje realizovat dle Holtera (2003) tzv. chlebovárcovský
model, je s množstvím informací i konceptem kurzu spokojen. Při péči o dítě se bude spoléhat
zejména na intuici a informace, které si nastudovala jeho manželka. Stejně tak Jonáš,
u kterého též bude zůstat partnerka na mateřské a rodičovské, se distancuje od jiných zdrojů
informací, jelikož těmi se probírá již partnerka a svou přípravu tak nepovažuje za klíčovou.
Na otázky, zda jim jednorázová školení k porodu a k péči o miminko dala veškeré či většinu

potřebných informací a odpovědí nebo zda se teoreticky připravují i jinou formou, odpovídali Pavel a Jonáš následovně:

*„Já bych řekl, že asi jo...jako samozřejmě moje manželka to dělá (pozn. výzkumnice – načítá knihy a hledá i jiné zdroje informací), ale já jí říkám, že na internetu a tak je spousta informací, ale nemůžeš věřit všemu...pak musíš intuitivně podle sebe a uvidíš hlavně, co to tvoje dítě bude potřebovat. **Já tomu nechávám přirozený průběh** a uvidíme všechno, co se vyvrbí- [...]Ale myslím, že je to taky hodně o tom partnerovi. Ta moje si taky vždycky přečte někde tohle a tohle a já jí říkám „uklidni se, neřeš to, uvidíme, jak to bude“ [Pavel].*

*„Já teda ne (pozn. výzkumnice – nepřipravuje se teoreticky i jinými způsoby)...protože proč, ale co vim, tak **partnerka si půjčuje různé knihy...kouká na videa, čte časopisy**, rozebírá to s kolegyněma v práci...“ [Jonáš].*

Rozdílný přístup je však patrný u Matěje, který se nespolehal na informace pouze ze školení pro partnery v daném studiu, ale načítal si i knihy a účastnil se dle jeho slov 90-ti % kontrol u dětské lékařky a jiných lékařů, ke kterým jeho partnerka během těhotenství chodila, odkud právě získal potřebné informace a instrukce, které ho na aktivní otcovskou roli připravily. Kdyby se někdo jiný z mužů Matěje zeptal, zda je nápomocné se kurzů účastnit, určitě by je prý doporučil a to i včetně účasti na kurzech určených primárně pro ženy.

S odlišným názorem se setkávám i u Luboše, kterého (na rozdíl třeba od Matěje) dané dva kurzy (školení k porodu a k péči o miminko) spíše než uklidnily, tak znervóznily. Luboš by tedy stejně jako Matěj uvítal celý cyklus lekcí koncipovaný pro páry, kde by byl prostor jít s informacemi více do hloubky:

*„No asi jo...kdyby se to někde dělalo, tak bych do toho šel (pozn. výzkumnice – kurzy pro partnery rozdělené na více částí). Pokud by chtěla žena (smích). **Sám bych asi nešel...ale tohle mi přišlo dost narychlo**. Víte, jak to myslím? Já sem si teda nepsal...nikdo si nepsal, že jo. Takže si to stejně už nepmatuju. Ještě, že nám budou posílat nákej ten manuál nebo co říkala“ [Luboš].*

Lektorka Monika při rozhovoru zmínila větu, kterou říká nastávajícím otcům hned v úvodu partnerských kurzů:

*„Je to kurz pro Vás, takže ten kurz je udělaný tak, abyste si Vy něco odnesli a nekoukejte na Vaše partnerky. Ty sem chodí už dva měsíce a hodně toho vědí. **Ony taky věděly prd, když sem začaly chodit. A to jsou to ženský a vy jste chlapi**“.*

Dle názoru Moniky se ženy ani muži s rodičovskými zkušenostmi a potřebnými informacemi nerodí, nýbrž se je musí naučit. Zároveň reflektuje zvýšené společenské nároky v této oblasti na ženy, od kterých se na základě jejich biologického pohlaví automaticky předpokládají vrozené rodičovské schopnosti.

V práci vycházím z předpokladu, že role otce i matky jsou v rámci dané společnosti (zde konkrétně v české) vždy určitým způsobem konstruovány (srov. Maříková, Vohlídalová 2007: 20). Informační zázemí, které vidím jako významné pro realizaci primární či aktivní pečovatelské role, je pak v úzké souvislosti právě s normativním obrazem matky či otce, jelikož právě ty do značné míry ovlivňují, na jaké členy společnosti bude konkrétní typ a množství informací cíleno. Nedostatek informací u mužů nabytých v předporodním období pak nemusí být pouze důsledek sekundárního postavení postavy otce (srov. Šmídová 2008a: 37), ale mohl by se pokládat i za jednu z jeho příčin.

3.3.5 Otec na rodičovské dovolené jako výsledek finanční nezbytnosti

V daném studiu se pracuje s premisou, že na mateřské a následně rodičovské dovolené zůstane automaticky žena. Tomu je následně přizpůsobena nabídka kurzů, jejich podoba a obsah. Od roku 2001 je mužům oficiálně umožněno nastoupení na rodičovskou dovolenou. Před zákonem jsou tak již 18 let uznáni jako rovní pečovatelé o dítě se ženami (Kubíčková 2004: 13). S padnutím legislativních bariér se však rodinné rolové uspořádání mění jen velmi pomalu, což poukazuje na sílu překážek sociálního charakteru – předsudků a stereotypů, které jsou zakořeněny i v názorech lektorek, které je pak přímo i nepřímo reprodukují na kurzech. Zajímavým byl už jen samotný fakt, že lektorky mylně používaly termín *mateřská* dovolená i v případech, kdy se již jednalo o dovolenou *rodičovskou*. K situaci otců na rodičovské dovolené se vyjadřovaly následujícím způsobem:

*„No jako jestli je to nezbytně nutné a finanční situace tomu nechci říct ani hová, ale je to opravdu nevyhnutelný, tak prosím, ale myslím si, že **matka má být s dítětem a dítě má být s matkou**. Matka ho porodila, matka ho odnosila a to dítě se bude adaptovat na ten svět prostřednictvím matky lépe, než prostřednictvím otce, takže si myslím, že to rané dětství by mělo dítě určitě strávit s matkou“ [lektorka Eva].*

Lektorka Johana působila během rozhovoru značně rozpolceně, kdy na jedné straně obdivuje muže, kteří se aktivně starají o děti a přeje jim to, na straně druhé si to však reálně neumí představit a svá tvrzení opírá o náročnost, kterou by muž na rodičovské dovolené nemusel zvládnout. Onen deklarovaný obdiv a přejícnost tak mohou být strategií, kdy chce Johana přede mnou vypadat jako otevřená všem rodinným uspořádáním:

*„Setkala jsem se s nima určitě, tady se s tím trošku peru, protože já strašně přeju těm chlapům, aby s těma miminkama byli, já to přeju těm miminkům. Jenže já si neumím představit, že bych jako žena nebyla s tím dítětem doma a byla v práci. Já si to fakt neumím představit. Na druhou stranu vim, **jak to bylo těžký a proč tedy ten chlap nemůže být s tím dítětem**, jo...takže to je pro mě taková otázka...já bych musela s tím miminkem být doma, ale když se na tom pár domluví, že žena vydělává víc, **tak to těm chlapům hrozně přeju** (smích)“*
[lektorka Johana].

Monika se odkloňuje od názorů ostatních lektorek v tom, že zvýznamňuje schopnost otce zastoupit matku ve všech potřebných úkonech. Otce považuje za rovnocenné rodiče s matkami (které mohou zastoupit nejlépe po šesti měsících a dále). V jejích slovech se i nadále opakovaly formulace typu: *„je schopen nahradit, pokud chce“*, což bychom však mohli vnímat jako korespondující s vidinou otcovství „jako volby“ (srov. (Lupton, Barclay 1997: 119; Jarkovská, Janoušková 2008: 39):

*„Mateřská dovolená má velký význam pro ženu, ale i velký význam pro muže. Nikdy bych nedávala dítě, když matka porodí, muži, ale ne, že by to nezvládnul, ale myslím si, že každá ženská y měla kojit [...], **od toho půl roku si myslím, že ten chlap je úplně ideální pro to, aby si tu mateřskou vzal**. Když si ji chce vzít dřív, není problem. Nebo třeba je to dokonce nutný, nebo jim to třeba jinak nevychází. Ale mateřská dovolená by měla být i otcovská dovolená, a že **otec je úplně stejně platným vlastně rodičem jako žena** [...]. Když chlap chce, tak **táta může nahradit ženu ve všem, co dítě potřebuje** – přebalit, napapat a především lásku.“* [lektorka Monika].

Přítomnost otce na rodičovské dovolené by následovně lektorky Martina a Eva viděly jako pochopitelnou pouze v případě, že by k tomu byl rodičovský pár donucen z ekonomických důvodů – to je například dle Martiny již tolerováno, jelikož lze tato „nestandardní“ situace logicky zdůvodnit. Vedle sociálních bariér jsou tak stejně významnou překážkou bariéry

ekonomické, které jsou ale přímou reakcí na bariéry sociální – spojování žen se soukromou a mužů s veřejnou sférou a tím tak obecně menším příjmem žen oproti mužům.

*„No tak si myslím, že jednoznačně je to o tom, **kdo domu přinese víc peněz**. Jestli se to vyplatí, když zůstane ten táta doma, spíš než ta maminka. [...] Ale myslím si, že dnes, když zůstane tatínek s miminkem doma, tak už to není tak, že by to někomu vyrazilo úplně dech. Už se to akceptuje“* [lektorka Martina].

*„Když se k tomu rozhodnou, tak by je neměla vést nějaká genderová politika nebo snad feminismus, ale to, že to je **nevyhnutelný, že se jinak nemůže**“* [lektorka Eva].

Rozhovory s muži však ukazují, že kromě finanční stránky hrají při rozhodování, kdo zůstane s dítětem doma, roli i jiné faktory, které se individuálně odlišují u každého z dotázaných. Například pro Pavla, který je šéfkuchařem, je práce jeho životem a koníčkem (finanční stránka zde ustupuje stranou), čehož se nehodlá vzdát ani po narození dítěte, ačkoli by si dle jeho názoru na mateřské/rodičovské dovolené odpočinul. Jeho představa činnosti otce, který zůstává s dítětem doma jako primární pečovateli, zapadá do vidiny pečujícího otce jako „hrdiny“, kterým se stává již ve chvíli, kdy se rozhodne s dítětem zůstat doma. Od takového „hrdiny“ pak již kromě péče nejsou očekávány i jiné úkony (například domácí práce), jelikož už tak zvládá činnost, ke které není sociálně ani geneticky uzpůsoben (Jarkovská, Janoušková 2008: 38-39; Ducháčková 2008:69):

*„[...] jako někdo do toho asi úplnej blázen. Někoho to sejme, že jo a někdo jakoby „tak budeme mít dítě, bude to super“, ale jako ne, že teď se to všechno zastaví a bude se celej život točit kolem dítěte. [...] spousta lidí chodí do práce ne, že je baví, ale chodí tam jenom pro peníze, což já to mám tak, že **moje práce je můj life style** a prostě tak to je a všechno se točí kolem toho“* [Pavel].

*„Ano. My jsme polemizovali. Takhle...já bych klidně šel na ten půlrok, zkusil bych si to, jo? **Asi bych si i odpočinul**. Já si myslím, že to zase záleží, jak si to v té hlavě hodíte. Hele tak jako s jídlem bych jako asi neměl mít problém. A to je podle mě jak s malým štěnětem. Když mu prostě umíte udělat nějakou zábavu, tak ono neotravuje potom...co si hraje, nezlobí, jak se říká. No a tím ho tak uondáte, že jde pak spát“* [Pavel].

Pro Jonáše a jeho partnerku hrály hlavní roli při rozhodování o odchodu na rodičovskou dovolenou finance. Jonáš na rozdíl od ostatních dotázaných mužů ani neplánuje využít týden

otcovské dovolené – pouze v případě, že by to partnerka vyžadovala, ale dle jeho názoru dokáže partnerka dítěti poskytnout vše potřebné, proto není důvod rodičovské role prohazovat:

*„Rozdělení samozřejmě záleží na jejich domluvě a možnostech...asi mimo kojení se jako asi může otec zapojit do všeho. Role matky je bezesporu neotřesitelná, ale i otec má nezastupitelnou roli...ale **partnerka dokáže dítěti poskytnout vše, co je nezbytné**“ [Jonáš].*

Za prototyp aktivního (pečujícího) otcovství bych mohla považovat otce Matěje, pro kterého hrála hlavní roli pro odchod ze zaměstnání a rovnoměrnou dělbu péče o děti i domácnost touha trávit s dětmi co nejvíce času, což je dle něj v dnešním společenském nastavení pro otce velmi obtížné – i přes realizaci rovnostářského rodinného modelu²⁴vychází Matěj z představy, že otec by měl zajišťovat rodinu po finanční stránce, což ukazuje, že i když je Matěj s dítětem doma, neznamená to nutně, že se neztotožňuje s genderovými stereotypy a tradičními hodnotami (srov. Maříková, Vohlídalová 2007: 19-21):

*„[...]já bych jako přál každému chlapovi, aby jako mohl prožívat to, co se daří prožívat mně a to je, **aby byl s tím dítětem od toho narození až po...po celý to dětství co nejvíc toho času, co jde a přizpůsobit si tomu ten život. Ono to jako prakticky v dnešní společnosti jak je nastavená není možný, aby se toho mohli ti rodiče účastnit oba, ale na druhou stranu já to tak mám, takže jako asi to jde**“[Matěj].*

*„**Já jsem věděl, že si finančně pohorším. Já jsem chtěl vždycky podnikat a ten začátek toho podnikání je vždycky obrovský riziko, ale prostě nějaká souhra životních náhod nás dovedla k tomu, že jsme řekli, že tenhle okamžik je ten nejvhodnější**“ [Matěj].*

Matěj několikrát zvyznamňuje skutečnost, že jako běžně pracující člověk by si nemohl dovolit být s manželkou a dětmi doma. Toto koresponduje s častou privilegovaností podmínek rodin, ve kterých se pečující otcové vyskytují (srov. Šmídová 2008: 11-12):

*„[...]prostě jako když člověk dýl pracuje, tak to je nereálný. Já jsem nad tím dlouho přemýšlel, jak to udělat, protože **pro podnikatele mi to připadá dobrý, ale pro pracujícího člověka to je nereálný prostě. Nebo neumím si to jako představit. Leda, že by byl nějaký částečný úvazek, ale zase...fakt si to neumím představit, jak to udělat. Hodně zaměstnání jde***

²⁴ Matěj je doma společně s partnerkou, která oficiálně pobírá rodičovský příspěvek. O péči o dítě, domácnost i podnikání z domova se dělí rovným dílem.

dělat z náky homeoffice, ale je spousta povolání, kde to nejde a člověk musí být fyzicky v tý práci“ [Matěj].

Jakožto otec, který je (a plánuje nadále být) spolu s manželkou na rodičovské dovolené, se prý nikdy osobně nesetkal s odsuzováním či projevem stigmatizace ze strany okolí, ale naopak s chválou a obdivem a to od jemu blízkých i cizích lidí - opět zde tedy figuruje koncept „pečujícího otce jako hrdiny“, o kterém jsem se již zmiňovala výše v souvislosti s Pavlem. Matěj je tak chválen za věci, které by v případě jeho partnerky byly považovány za samozřejmé – například, když jde se synem na dětské hřiště (srov. (Jarkovská, Janoušková 2008: 38-39; Ducháčková 2008:69).

3.3.6 Úloha partnera během těhotenství

Jeden z okruhů otázek při rozhovorech se týkal možností zapojení mužů během období těhotenství jejich partnerek. Lektorku Evu, Martinu i Johanu jsem tímto typem otázek poměrně zaskočila, ale po chvíli si každá vybavila mnoho úkonů, kterými se partneři v této fázi zapojují či se zapojovat mohou. Jedná se zejména o psychickou podporu a pochopení ženské mentality (Johana by dokonce uvítala kurzy zaměřené přímo pouze na pochopení ženské mentality, která se vlivem hormonů radikálně promění a ženy se stanou labilními), doprovod k lékaři, aktivnější zapojení do domácích prací, být pevnou skálou a racionálním za oba partnery, o všem mluvit, dokázat partnerce, že se na příchod dítěte těší a obecně – být jí tzv. k ruce:

*„Jak by se mohli angažovat tatínkové? No určitě **empaticky**, že k té ženě přistupují... si předpokládám vyčtou, že tam nastávají velký psychický změny díky hormonálním změnám a fyzickým změnám – žena si bude stěžovat na bolest zad a oni ji mohou **masírovat záda, oteklé nohy, různé koupele, procházky**. Takže tatínkové pokud chtějí, tak se do toho hodně zapojují. Musí si **všímat víc domácnosti**, ale pokud ta žena má vybudovaný hezkej vztah s tím tátou, tak to určitě spolu prožívají. Pokud vim, tak sem tam chodí **na ultrazvuky**“ [Lektorka Eva].*

Pro mě bylo překvapivé, že lektorky vedou předporodní kurzy pro partnery, kde uvádějí výčty, jak by se měl partner zapojit, ale zaskočení touto otázkou může poukazovat na samozřejmost, se kterou jsou jednotlivé partnerovy úkony brány. O této situaci se zmiňuje například M. Fafejta (2012: 243-246), který zdůrazňuje stále zvyšující se nároky na otcovskou

roli, aniž by ustupovaly tradiční požadavky na muže – například požadavek finančního zabezpečení²⁵.

Všechny lektorky pak zmiňovaly jednu a tu samou věc – „*některý maminky ani nestojí o to, aby to s nima ti partneři absolvovali, a někdo to má zase postavený jinak. Takže to záleží strašně na nich*“ [Lektorka Martina] – možnost zapojení partnera ne vždy závisí pouze na jeho rozhodnutí, ale na rozhodnutí partnerky, kolik prostoru mu poskytne. Například Monika uvádí jako jednu z překážek zapojení mužů do péče a výchovy jejich technické založení. Johana pak reflektuje onu situaci, kdy jsou muži od zapojování se do rodičovské role často odrazováni, avšak její názor ve výsledku nijak nenarušuje představu otcovství jakožto sekundární instituce ve srovnání s mateřstvím:

„Ta společnost by ale měla ty chlapy do toho víc vtahovat, zapojovat, není to dobrý, myslím, že by ta společnost měla ty chlapy víc vtahovat do toho mateřství, ale zejména pak do rodičovství“ [Lektorka Johana].

Co se týče otců, projevuje se u nich značná variabilita v názorech na možnost i samotnou nezbytnost zapojení v období těhotenství. Nejvíce se v této fázi vědomě zapojují Matěj a Luboš, kdy Matěj jako jediný z otců vyzdvihuje vlastní teoretickou přípravu jako jednu z forem účasti se v období těhotenství (ostatní otcové zvýznamňují zejména věci, které dělají pro partnerku):

*„Jo tak Pavla naštěstí měla bezproblémový těhotenství, takže potřebovala minimum pomoci nebo péče, ale samozřejmě nemohla třeba **nosit těžký věci** a podobně, tak tady jsem to vždycky zastoupil a...taky jsem se jí dost často **ptal, jak se cítí** a jestli je všechno v pohodě [...] Spíš jako jsem se **snažil informovat a připravit se na porod** a potom na ten příchod toho dítěte. Účastnil jsem se všeho jako...**výběru věcí, kočárku**. Samozřejmě jsme si o tom všem povídali...jako úplně o všem si myslím. Jaký to bude, co to bude. Veškerý přípravy...úplně u všeho jsem v podstatě byl a no tak to je prostě“* [Matěj].

*„Tak kupoval jsem pro prcka postýlku...smontoval to pak potom. **Masíruju** ženě záda a nohy, když si o to řekne...celkově se...**doprovázím ji na ultrazvuk**. **Společně kupujeme věci** jako kočárek, sedačku a tu postýlku“* [Luboš].

²⁵ Viz kapitola „Schizma otcovství“.

Pavel kromě doprovodu k lékaři zdůrazňuje zejména svou roli jakožto někoho, kdo navrácí partnerku zpátky nohama na zem.

Ne však všichni dotázaní muži jsou názoru, že je nutné se již v tomto období zapojovat. Nastávající otec Jonáš se přípravy na dítě aktivně neúčastní, bylo však pro něj důležité zdůraznit, že to nikterak nesouvisí s kvalitou role otce, jakou po narození dítěte bude/chce vykonávat:

*„No to já teď nevím...občas jí namasíruju záda nebo třeba pomůžu při zouvání kozaček, protože už se přes břicho neohne, ale mimo to se neangažuju[...]. **Vybírání oblečení a podobných věcí na mimino nechávám v její režii ...ona na to má teď čas.** Na ultrazvuku jsem s ní teďkoň byl posledně, jinak ale si myslím, že to...až teď bude těsně před porodem, tak s ní zase pudu, ale jinak to zvládá sama[...]. Na roli otce to podle mého vliv absolutně nemá“ [Jonáš].*

3.3.7 Vztah biologie, tradice a konceptu „nového otce“

Lektorky se během kurzů i rozhovorů často odvolávaly na biologickou danost, která je dle nich odpovědná za tradiční uspořádání rodinných rolí. Konkrétně lektorky hovoří o genetické predispozici žen pro úlohu primárního pečovatele o dítě, mateřském instinktu či imprintingu neboli tzv. vtištění (srov. Fafejta 2012: 250-251). Dnešní prolínání genderových rolí je dle nich nepřírozené, protože jde proti naší biologické podstatě. Kulturní konstrukt otcovské a mateřské role zaměňují s biologickou podmíněností a posléze s tradicí, kterou na svých kurzech nehodlají nikterak nabourávat, jelikož její dlouholetá přítomnost odkazuje na jistou „funkčnost“:

*„[...]muži mají často strach z takovýho toho sociální...sociální změny, která nastane s tou rodinou, protože ti muži jsou zvyklí tak jako ject na sebe, na tu kariéru...to nějak nekritizuju, protože tak jsou **nastavení geneticky**, jo? Že dneska dělají i ženy kariéru je věc jiná, ale geneticky jsme posunuté malinko prapůvodně jinak. **On má chodit a vydělávat a ona se má starat**“ [Lektorka Monika].*

*„[...]já vůbec nemám pocit, že bych chtěla narušovat nějaký zažitéj model a myslím si, že určitá **tradice má svůj význam** a nemyslím si, že ten současný přístup k rodičovství by bylo něco dobrýho, **protože tady něco bylo po staletí a tisíciletí**“ [Lektorka Martina].*

Posléze lektorka Eva vymezuje tradiční mužskou roli a její náplň, která spočívá kromě výše zmiňovaného finančního zajištění rodiny také v podpoře partnerky, její ochraně a racionálním přístupu. Eva pracuje se zjednodušujícími obrazy „správného“ muže a „správné“ ženy, o kterých píše Renzetti a Curran (2003: 20-21) – „správný“, „normální“ muž by neměl disponovat vlastnostmi, které jsou v daném kulturním kontextu přisuzovány ženám a naopak. Stejně tak by se neměl realizovat v tzv. ženských profesích, za jejichž příklad Eva uvádí učitelství. Evina nálepka „zženštilosti“ pak představuje synonymum pro tzv. měkkého muže (Badinter 1999: 133-135; Kovářová 2018). Viz slova lektorky Evy:

*„Měl by zastávat hlavně tu mužskou roli, jo...neměl by se stylizovat do nějakých ženských postojů, ta ženská by z něj měla cejtit podporu a mužskou energii a zároveň by měl být empatickejší, což chlapům často jde, ale zase už to zavání tou femininitou, nicméně myslím si, že by tam ten mužskej prvek měl být, protože ta ženská potřebuje **pocit bezpečí**[...]. Je prostě **nohama na zemi** a prostě se o něho dá očekávat ten mužskej prvek. A to se bohužel teď často neděje. Ti **chlapi jsou strašně zženštilí** skutečně. **Strašně...to jsou všechny ty učitelky a podobně**“ [Lektorka Eva].*

S odlišným názorem od Evy i zbytku lektorek jsem se následně setkala u Johany, která sice uvažuje v binárním rozdělení ženských/mužských rolí, ale jejich prolínání nevidí jakožto ohrožující pro identitu muže:

*„I když slýchávám názor, že se s tím dělá zbytečně věda, a že ti **chlapi spíš jako se dostávají do těch ženskejch rolí, no ale v dnešní době se dostávají i ženy do chlapskejch rolí, takže já si myslím, že to je úplně v pořádku. Tak jako já umím zatlouct hřebík, tak oni umí vykoupat miminko. A to je normální a strašně krásný...a vůbec ti chlapi **nejsou zženštilí****“ [Lektorka Johana].*

H. Maříková a M. Vohlídalová (2007: 19-21) uvádějí jev, kdy ačkoli muž zůstane s dítětem na rodičovské a je tak představitelem aktivního otcovství, nemusí se nutně jeho názory rozcházet s tzv. tradičním pohledem na rodinu. Matěj, který sice je společně s manželkou doma a situaci nehodlá změnit ani po příchodu dvojčat na svět, sice dle jeho slov vykonává stejné činnosti jako jeho partnerka, ale i přesto v sobě nosí představu otce jakožto od přírody druhořadého rodiče. Ačkoli náplň jeho otcovské role je velmi podobná té partnerčině:

„[...]my ty role máme tak promíchaný, že jako nemáme vytyčený žádný takovýhle jako úlohy, že z mého pohledu oba děláme to samý, ty samý aktivity, ale stejně i přesto ty děti vnímaj tu mámu prostě jako mámu, která je pro ně...nechci říct víc, ale vždycky ji budou brát jako mámu a mě jako tátu. **Vždycky ta máma bude na prvním místě.** A myslim, že to je biologicky. **Biologicky je to prostě daný.** Když jim něco bude, tak si první řeknou určitě mámu“ [Matěj].

Každý z otců zastává svůj individuální přístup k náplni otcovské role a jinak se vypořádává s dnešními nároky na ni, proto vnímám jako velmi problematické je jakkoli homogenizovat. Ralph LaRossa (in Maříková, Vohlídalová 2007: 20) uvádí nesoulad mezi otcovskou praxí a kulturní rovínou otcovství (hodnoty, významy a ideály), přičemž kulturní rovina má vždy vliv na vykonávanou praxi. Autor je však názoru, že kulturní rovina se proměňuje rychleji, nežli otcovská praxe, což se ale například nepotvrdilo u Matěje, který kloubí koncept „nového otce“ (projevující se v otcovské praxi) s tradiční kulturou otcovství výše popsaným způsobem. Naopak ale u Pavla jsem po rozhovoru nabyla dojmu, že se snažil přiblížit obrazu „nového otce“ svými vyřčenými názory, ale praxe se s nimi neshodovala, což by představilo situaci, o které psal LaRossa. U Luboše se však zdá rovina hodnot a významů v souladu s jeho dosavadní i plánovanou praxí. Jako jediný navíc zmiňuje jistou překérnost plynoucí z absence vzorů pro zastávání otcovské role, které se v posledních dvou dekadách vytratily pod vlivem individualizace, alternativních forem otcovství a emancipace žen (srov. Fafejta 2012: 245-249; Renzetti, Curran 2005: 114-115). Viz jeho odpověď na otázku, zda a případně jakým způsobem došlo k proměně otcovské role:

„Určitě ano...ovlivňuje to doba, ve který teď aktuálně žijem, její požadavky, tempo, ... **Dřív to bejvalo lepší.** Více času se trávilo pohromadě, **byla vymezenější role otců,** nebyla taková snaha o rovnoprávnost“ [Jonáš].

4 Závěr

V diplomové práci se zabývám tématem předporodní přípravy mužů, která je v českém prostředí výzkumníky a výzkumnicemi opomíjena, či se jejich výzkumy soustředí zejména na událost porodu. Avšak matkou a otcem se člověk nestane ve chvíli, kdy se potomek narodí, ale jedná se o proces, který začíná již v období těhotenství. Role matky i otce jsou jako ostatní sociální role konstruovány společenskými podmínkami dané doby a lidmi, kteří se v nich nacházejí (Chmelařová 2008: 24), proto jsem se rozhodla zaměřit výzkum právě na období ještě před narozením dítěte. Pozornost jsem směřovala zejména na bariéry sociálního typu (genderové stereotypy), které byly přítomny nejen v názorech a jednání mužů, ale i v názorech lektorek, které předporodní kurzy pro partnery vedly, a na způsoby, kterými docházelo k jejich reprodukci. V neposlední řadě bylo cílem práce nabourat stereotypy spojené s postavou otce jakožto automaticky pasivního a druhořadého rodiče a zviditelnit aktivní podoby otcovství, které mohou být potenciálně přínosné pro dosahování rovnosti mezi muži a ženami.

První okruh výzkumných otázek byl směřován na lektorky předporodních kurzů pro partnery. Ze získaných dat vyplývá, že lektorky sdílí předpoklad primárního vztahu matky a dítěte. Matka je viděna jako geneticky předurčena k rodičovství, což ji staví do pozice primární pečovatelky a „kvalitnějšího“ rodiče. Obecně by se přístup lektorek k otcovství dal zahrnout pod tzv. kult mateřství, který se od počátku 20. století významně podílí na podceňování otcovské role (Chmelařová 2008:28-30). Vidina otců jakožto nedobrovolně se účastnících předporodních příprav se následně odráží v nabídce a náplni kurzů pro muže, kdy jsou některá témata vynechávána, nebo se předpokládá, že dané činnosti otcové provádět nebudou – pouze v situacích, kdyby byli nuceni za partnerku zaskočít (možnost zapojení partnera tak odvisí na rozhodnutí partnerky o tom, kolik prostoru jí poskytne). Jejich nízký počet a obsahová strohost tak nadále přispívají k marginalizaci otců na poli rodiny.

Genderově stereotypní smýšlení lektorek ohledně monopolu na péči o dítě (srov. Badinter 1999: 181-182) se odráží i v celkovém chodu studia a to například v tom, že zde pracují pouze ženy. Gender lektorek a jejich „ženská zkušenost“²⁶ představují v daném studiu potřebnou kvalifikaci pro práci s dětmi, která zároveň dodává v očích klientů a klientek punc autority. Gender lektorek kurzů pak přispívá k vytváření přátelských vazeb mezi nimi a rodičkami,

²⁶ Slovní spojení je v uvozovkách, čímž chci poukázat na to, že jeho používání vnímám jako problematické, jelikož zdaleka ne všechny ženy mají stejné zkušenosti. Lektorky i dotazovaní muži toto spojení však často používali, proto jej v práci užívám i já.

kteří se však nerealizují ve vztahu s otci, čemuž brání jednorázová povaha školení pro muže a představa o mužích jako emočně uzavřených. Stereotypní uvažování o rodičovských rolích se promítá i v názorech na otce na rodičovské dovolené, kteří jsou akceptováni pouze v případech ekonomické nezbytnosti, jelikož takováto volba lze logicky odůvodnit před okolím. V názorech lektorek převažuje tradiční pohled na rodinu a genderové role. Ve svých odpovědích se opírají o genetické predispozice k sociální roli otce jakožto živitele a matky jakožto pečovatelky, o mateřský instinkt a imprinting. Proto jim dnešní prolínání rodinných rolí a výskyt pečujícího otcovství přijde pouze jako přechodný trend jdoucí proti naší biologické podstatě a tradicím, které nehodlávají nikterak nabourávat.

Jistou formu nabourávání stereotypů spojených s mateřstvím a otcovstvím jsem však postřehla u samotné majitelky, která reflektuje, že muži ani ženy se s potřebnými informacemi pro vykonávání úlohy rodiče nerodí, ale oba je musí nabýt. Na ženy je pak dle ní v této oblasti kladen vyšší požadavek, jelikož se předpokládá, že se s potřebnými informacemi již narodily. Ohledně otců na rodičovské dovolené pak je názoru, že muži i ženy jsou schopni se o dítě rovnocenně postarat. Tedy – pokud by otec opravdu chtěl, tak by toho byl schopen. Tímto její odpovědi korespondují s vidinou otcovství „jako volby“ (Lupton, Barclay 1997: 119; Jarkovská, Janoušková 2008: 39), což však ve výsledku upevňuje postavení otce jakožto sekundárního rodiče.

Během kurzů pro partnery se tradiční názory lektorek projevovaly zejména v kladení důrazu na logické jednání s muži, zatímco se ženami je nutno komunikovat na emocionální rovině. Přičemž za logické bylo označováno vše, co je podle přírody. Nastávající otcové se na kurzech dozvídají, že těhotenství a porod jsou pouze ženskou záležitostí, kterou by jako „samci“ nemuseli unést. Zároveň však lektorky používaly protichůdnou strategii, kdy jimi přes jejich jasné vymezení hranic, dodávaly pocit důležitosti pomocí zdůrazňování jejich nelehkého údělu (potřeby zastávat roli autority a pevné skály) a vyhrazením drobných činností (například přestřihnutí pupeční šňůry), které jsou označovány jako jejich „velká chvíle“ a doména. V neposlední řadě pomocí oslovování klientů jako „mužů“ či „chlapů“ a klientek jako „holek“ či „děvčat“.

Co se týče mužů, kteří se kurzů zúčastnili, je jejich aktivní zapojení do předporodních příprav i zapojení plánové po příchodu potomka na svět přímo úměrné výběru rodinným strategiím dle Holtera (2003), kterou spolu s partnerkou plánují po narození dítěte realizovat. Muži, kteří hodlají s partnerkou zaujmout tzv. chlebovárcovský model, kdy muž je živitelem

rodiny a žena zůstává na mateřské a rodičovské, se staví k předporodní přípravě nejpasivněji, kurzy absolvují na přání partnerky a pro ni, nikoli pro sebe. Tito otcové považují získané informace v kurzu za dostačující, jelikož rodičovství a péče zejména o malé děti vnímají jako součást ženské role, opírající svá tvrzení o biologickou predispozici žen k péči a výchově. Tímto zároveň ospravedlňují svůj pasivní přístup.

K tradičním rodinnému uspořádání přispívají i svým pohledem na činnosti na mateřské a rodičovské dovolené jako na činnosti, které by ale v případě nutnosti zvládli a pravděpodobně by si při nich i odpočinuli. Motivace pro stání se primárním živitelem rodiny po narození dítěte nebyla zdaleka jen finanční, ale i skutečnost, že daná profese je pro dotazovaného jeho „life stylem“ nehledě na finanční stránku, jelikož partnerka vydělává více. Finanční hledisko se nepotvrdilo ani u dalšího z otců, který si vědomě po této stránce pohoršil, když se rozhodnul pro odchod ze zaměstnání a podnikání z domova, aby mohl být doma společně s partnerkou a dětmi.

Výše zmíněný otec zůstávající s partnerkou v domácnosti a praktikující dle Holtera (2003) tzv. egalitární model, kdy dle jeho slov nemají s manželkou nijak rozdělené role, ale péči, domácí práce i podnikání dělají společně. Předem plánované aktivní zapojení se odráží již v předporodní přípravě, kterou absolvoval nejen pomocí kurzů pro partnery ve zkoumaném studiu, ale i v kurzech určených primárně pro rodičky a následným samostudiem a konzultacemi s lékaři, ke kterým s partnerkou docházel. Pro tohoto otce, stejně jako pro otce, který si plánuje na dva dny v týdnu brát homeoffice, aby mohl být se ženou a synem, jsou kurzy pro partnery (Školení partnera k porodu a Školení partnera k péči o miminko) po obsahové stránce nedostačující, jelikož jsou koncipovány pro otce - primární živitele.

Data však ukazují, že i přes téměř totožnou náplň otcovské role s rolí partnerky či touze po aktivním zapojení do péče, dochází k jevu, o kterém píše H. Maříková a M. Vohlídalová (2007: 19-21) – i přes aktivní zapojení se u dotazovaných mužů objevovala výrazná internalizace stereotypů spojených s otcovskou a mateřskou rolí. Postavu matky vidí jako na prvním místě, postavu otce jako od přírody druhořadou.

Každý z dotazovaných mužů pojímá svou roli coby nastávajícího otce individuální cestou. U otců, kteří se aktivně zapojují, ukazovala data jisté pohlížení na své činy jako na záslužné, což odpovídá pojmání role otce jakožto „hrdiny“, který je chválen za činnosti, které jsou u matek považovány za automatické (srov. Jarkovská, Janoušková 2008: 38-39; Ducháčková

2008: 69). U mužů, kteří se v předporodním období aktivně nezapojují, bylo zase důležité zvyknout, že to nikterak nesouvisí s kvalitou otce, kterým dítěti hodlají být. Zároveň reflektují dnešní prostor pro individualizaci a alternativní formy otcovství jako problematický, jelikož mizí otcovské vzory, jak se v dnešní době role otce zhostit.

Získaná data též potvrzují jev, o kterém hovoří Ralph LaRossa (in Maříková, Vohlídalová 2007:20) – jedná se o nesoulad mezi rovinou otcovské praxe a kulturní rovinou otcovství, neboli hodnotami, významy a ideály. Dle autora však dochází rychleji k proměně hodnot a významů nežli samotného jednání. Toto tvrzení ale například vyvrací otec Matěj, který se s partnerkou dělí o veškeré činnosti, ale přitom zastává tradiční názory na roli živitele a biologické predispozice žen k rodičovství. Dotázaný Pavel se zase naopak snaží přizpůsobit konceptu „nového otce“ svými názory, které se však rozcházejí s jeho dosavadní i plánovanou praxí. U zbylých otců odpovídají jejich hodnoty i praxi - obojí spadá do tradičního rámce rodičovství.

Tradiční pohled na rodinu a ženskou a mužskou roli prostupuje celým výzkumem. Pro lektorky jsou muži primárně muži a pak až otcové, zatímco ženy jsou pro ně na prvním místě matkami. Mateřství je považováno za neoddělitelnou součást jejich identity. Dotázaní muži se v mnohém ztotožňují s názory lektorek a tím tak s tradičním přístupem, který se upevňuje s odchodem žen na mateřskou a rodičovskou dovolenou. Jako pozitivum ale vnímám skutečnost, že oproti předchozím generacím se otcové skutečně více zapojují do příprav a péče o dítě, ačkoli to nutně nemusí znamenat změnu jejich postojů. Dnešní otcové postrádají vzory, proto je pro ně obtížnější se zhostit role primárního pečovatele nebo aktivně pečujícího otce, jelikož panuje tendence své rozhodnutí logicky obhajovat před okolím i sebou. Následující generace by však již mohly mít za vzory nynější „nové“ otce, kteří představují průkopníky na poli rodinného uspořádání.

Každý z dotázaných otců se určitým způsobem vymezoval vůči postavě „nového otce“ – i přes její odmítání vidím jako důležité, že tento koncept konfrontuje muže s existencí jiných nežli tradičních podob otcovství, které byly považovány za přirozené, a tím tak narušuje status quo. Jeho zviditelnění a podpora by mohly směřovat k postupnému nabourávání společenských předsudků o otcovství, které vidím jako jednu z největších překážek k rovnému postavení mužů a žen na poli rodičovství a následně i ve zbylých oblastech života.

Literatura

- Badinter, E. (1999). *XY. Identita muže*. Bratislava: Aspekt.
- Bourdieu, P. (2000). *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- Ducháčková, P. (2008). „Rodina s otcem na rodičovské dovolené“. In Šmídová, I. (ed.). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Masarykova univerzita katedra sociologie FSS. S. 60-72.
- Fafejta, M. (2012). „Deinstitucionalizace otcovství: posílení nebo úpadek otcovské role?“. In Švaříčková-Slabáková a kol. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. S. 241-258.
- Fausto-Sterling, A. (2002). „How to build a man“. In *Gender and Sexuality Reader*.
- Guba, E. G., Lincoln, Y. S. (1994). „Competing paradigms in qualitative research“. In Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. *Handbook of qualitative research*. London: SAGE Publications. S. 105-116.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Holter, Ø. G. (2003). *Can Men Do It? Men and Gender Equality – The Nordic Experience*. Copenhagen: Temanord.
- Hrešanová, E. (2008). *Kultury dvou porodnic: etnografická studie*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Chmelařová, H. (2008). „Tátové v historii“. In Sedláček, L., Plesková, K. (eds.). *Aktivní otcovství*. Brno: NESEHNUTÍ. S. 24-33.
- Janoušková, K. (2008). „Krkavčí matky?“. In Sedláček, L., Plesková, K. (eds.). *Aktivní otcovství*. Brno: NESEHNUTÍ. S. 40-45.
- Jarkovská, L. (2004). „Otcové na rodičovské dovolené-jediná cesta k rovnosti?“. In *Gender Management – vybrané texty*. Brno: Gender Centrum FSS MU. S. 11-12.
- Jarkovská, L., Janoušková, K. (2008). „Otec v domácnosti: sebereflexe a reakce okolí“. In Šmídová, I. (ed.). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Masarykova univerzita katedra sociologie FSS. S. 37-43.
- Jeřábek, H. (1993). *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum.
- Karsten, H. (2006). *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.

- Kimmel, M. S. (ed.) (1987). *Changing men – new directions in research on men and masculinity*. USA: Sage Focus Edition.
- Kubíčková, K. (2004). „Rodičovská dovolená – česká a skandinávská legislativa“. In *Gender Management – vybrané texty*. Brno: Gender Centrum FSS MU. S. 13-15.
- Kuželová, M. (2003). „Historie přípravy těhotných k porodu“. In *Moderní babičtví 2*. S. 39-42.
- Labusová, E., Frydriřhová, A. (2002). *Průvodce porodnicemi České republiky: ucelený přehled služeb porodnic Čech, Moravy a Slezska s hodnocením. Informativní texty o přirozeném porodu doplněné autentickými porodními příběhy*. Praha: Aperió.
- Lippa, R. A. (2009). *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia.
- Lorenz-Meyer, D. (2005). „O politice lokace: strategie používané ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy“. In Linková, M., Červinková, A. (eds.). *Myšlení hranic: genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. S. 75-91.
- Lupton, D., Barclay, L. (1997). *Constructing Fatherhood. Discourses and experiences*. London: SAGE Publications Ltd.
- Mareš, P. (2002). „Mateřství a těhotenství z pohledu sociálních věd“. In Lišková, K., Tesařová, J. (eds.) *Ženská práva jsou lidská práva. Sborník přednášek ze semináře*. Brno: NESEHNUTÍ. S. 84- 91.
- Maříková, H. (ed.). Vohlídalová, M. (2007). *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci. Sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: SLON.
- Oakley, A. (2000). *Pohlaví, Gender a společnost*. Praha: Portál.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.
- Renzetti, C., Curran, D. (2005). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Sedláček, L., Plesková, K. (eds.). (2008). *Aktivní otcovství*. Brno: NESEHNUTÍ.

- Skočovský, K. (2004). „O těhotenství tatínků“. In *Psychologie dnes*. roč. 10, č. 12. S. 22-23.
- Strauss, A., Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- Šmausová, G. (2002). „Proti tvrdošíjné představě o ontické povaze gender a pohlaví“. In *Sociální studia 7: Politika rodu a sexuální identity*. Brno: FSS MU. S. 15-28.
- Šmídová, I. (2002). „Muži v České republice podle jiných mužů“. In Lišková, K., Tesařová, J. (eds.) *Ženská práva jsou lidská práva. Sborník přednášek ze semináře*. Brno: NESEHNUTÍ. S. 104- 137.
- Šmídová, I. (2008a) „Aktivní otcové“. In Sedláček, L., Plesková, K. *Aktivní otcovství*. Brno: NESEHNUTÍ. S. 8-17.
- Šmídová, I. (2008b). „Otcovství u porodu: Re-konstrukce genderových vztahů“. In *Sociální studia 1(5)*. S. 11-34.
- Šmídová, I. (ed.). (2008c). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Masarykova univerzita katedra sociologie FSS.
- Šmídová, I., Sedláček, L. (2008). „Identita matky, zaměstnané partnerky pečujících otců“. In Šmídová, I. (ed.). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: Masarykova univerzita katedra sociologie FSS. S. 71-79.
- West C., Zimmerman, D. (2008). „Dělat gender“. In *Sociální studia 1/2008*. S. 99-120.

Internetové zdroje

- Kovářová, D. (2018). *Ženy tvrdnou a muži měknou. Soumrak otců a moderní otcovství komentuje Daniela Kovářová*. [online]. [cit. 2018-07-17]. Dostupné z WWW: <https://www.info.cz/pravo/zeny-tvrdnou-a-muzi-meknou-soumrak-otcu-a-moderni-otcovstvi-komentuje-daniela-kovarova-33161.html>.
- Liga otevřených mužů. [online]. [cit. 2018-10-05]. Dostupné z WWW: <http://www.ilom.cz/>.
- *Příjemci rodičovského příspěvku podle pohlaví*. (2017). Český statistický úřad. [online]. [cit. 2018-09-10]. Dostupné z WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/5-socialni-zabezpeceni-acrx41hiq1>.

Zákony

- Zákon č. 148/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Příloha č. 1 – struktura rozhovoru s lektorkami

1) Předporodní kurz

-Jaký máte vystudovaný obor? Jaká je Vaše specializace?

-Jak dlouho zde pracujete? Pracují zde i muži?

-Jaký kurz vedete? Co je jeho náplní – můžete mi to popsat?

-Nejdříve bylo studio určeno pouze pro ženy – proč se začaly pořádat i kurzy přímo určené pro partnery (otce)? Z jakého důvodu?

- Jaký je zájem o tyto kurzy (*Školení partnera k porodu, Školení partnera k péči o miminko*) ze strany mužů?

-I tyto kurzy vedou ženy? Nemyslíte si, že by naopak tyto kurzy mohli vést muži a tím by třeba mohly být pro muže příjemnější?

-Postřehla jste někdy během školení stud či strach ze strany nastávajících otců? Spolupracují či někteří spolupracovat spíše odmítají? A při čem?

-Mohou otcové navštěvovat i jiné kurzy, které nejsou primárně pro ně určené? (například *Kurz vaření příkrmů, vázání šátků, Kurz 1. pomoc od novorozence po batole*)

-Je o ně ze strany mužů zájem?

-Jakým způsobem mohou tyto předporodní kurzy ovlivnit/ působit na vztah mezi partnery? Pokud jste názoru, že mohou.

2) Informovanost partnerů

-Myslíte si, že se partneři na výše zmíněných školeních dozvídají veškeré potřebné informace, co se týče předporodního období i následné péče o novorozence?

-Jaké jiné zdroje informací byste partnerům doporučila – není-li školení dostatečným zdrojem informací, respektive myslíte si, že by se měli muži i dále (nad rámec kurzu) v této oblasti vzdělávat a případně jak?

-Liší se obsah kurzů, které jsou určeny pouze pro nastávající matky od obsahu kurzu *Školení partnera k péči o miminko*? Proč a jakým způsobem?

-Ve studiu nabízíte dva kurzy určené pro muže – myslíte si, že je to dostačující? Proč?

3) Předporodní příprava

-Jakým způsobem se dle Vás mohou partneři aktivně zapojit v období před porodem dítěte?

-Je dle Vašeho názoru absolvování předporodních kurzů nezbytností, či pouze výhodou?

-Co je pro muže během těhotenství a těsně po porodu nejnáročnější? S čím mají (například přímo v kurzu) největší problémy či zábrany?

4) Porod

-Myslíte si, že by měli být otcové přítomni na porodním sále? Proč?

-Z čeho ohledně porodu mají partneři (otcové) největší obavy?

5) Otcovství, role otce

-Co pro Vás představuje a zahrnuje koncept otcovství? Respektive jak by měl dle Vás vypadat (vlastnosti, charakteristiky) „správný“ otec?

-Vnímáte roli otce jako nezastupitelnou? Pro dítě stejně významnou jako role matky? Proč?

-Pokud srovnáte přístup například Vašeho otce či generaci otců zpět s generací nynějších otců – vnímáte nějakou proměnu? Co do přístupu k dítěti, k rodičovství, partnerství...

-Na webových stránkách studia je uvedeno, že se Studio snaží o narušení stereotypů a zažitých modelů co se týče rodičovství – jakým způsobem dle Vás k tomu konkrétně dochází prostřednictvím kurzů?

6) Rodičovská dovolená

-Jaký máte názor na situaci, kdy partner (otec) zůstává s dítětem na rodičovské dovolené?

-Setkala jste se s těmito otci i v rámci Vašich kurzů? Měli jiný přístup?

-Myslíte si, že v našich podmínkách (kulturních, sociálních) se může v budoucnu zvýšit nyní takřka zanedbatelný počet mužů, kteří zůstávají s dítětem doma?

-Jakou vidíte hlavní příčinu či hlavní faktor při rozhodování, kdo s dítětem zůstane doma?

-Byla jste někdy svědkem či se Vám někdo z otců na rodičovské dovolené svěřil s tím, že zažívá určité nepochopení ze strany české společnosti, či s touto praxí mají otcové dobré zkušenosti? Jak to probíhalo?

-Jak si myslíte, že jsou viděni otcové na rodičovské v očích české společnosti?

-Jak si myslíte, že by to mohlo vypadat v budoucnu?

Příloha č. 2 – struktura rozhovoru s otci

1) Předporodní kurz

-Právě jste absolvoval předporodní kurz – jaký z toho máte pocit? Jak jste se cítil?

-Je to Váš první kurz takového typu?

-Očekávaný potomek je Váš první? V kolikátém měsíci je Vaše partnerka? A už víte, zda to bude holčička či chlapec?

-Bylo Vám něco, co se dělalo či říkalo v kurzu, nepříjemné? Případně co a proč?

-Proč jste se rozhodli s partnerkou tento typ kurzu navštívit?

-Byl to její či Váš nápad nebo vzájemná dohoda?

-Bylo Vám vše srozumitelné?

-V čem splnil kurz Vaše očekávání a v čem naopak nikoli?

-Jsou zde vedeny dva kurzy/školení přímo určené pro partnery (*Školení partnera k porodu, Školení partnera k péči o miminko*) – plánujete se účastnit i toho druhého?

-Bylo by Vám příjemnější, kdyby kurzy určené primárně pro partnery vedli muži? Proč ano, proč ne?

-Studio pro ženy nabízí řadu kurzů, které jsou určené primárně pouze pro ženy, například *Kurz vaření příkrmů, vázání šátků* či *Kurz 1. pomoc od novorozence po batole* – měl byste zájem se těchto kurzů zúčastnit?

2) Informovanost partnerů

-Myslíte si, že jste se na tomto kurzu dozvěděl veškeré či většinu potřebných informací ohledně předporodního období a péče o novorozence?

-Připravujete se teoreticky i nějakou jinou formou – knihy, videa, rady od přátel, rodičů?

-Jaký máte názor na to, že jsou pro partnery (muže) pořádány zde ve Studiu pouze dva kurzy/školení?

-Myslíte si, že je to dostačující?

3) Předporodní příprava

-Jakým způsobem se angažujete nebo byste se chtěl angažovat v období před porodem dítěte? Myslíte si, že se mohou i partneři (nastávající otcové v tomto období – před porodem a bezprostředně po porodu) aktivně zapojit? A případně jak?

-Chodíte vybírat společně s partnerkou oblečení, věci pro dítě, doprovázíte ji na ultrazvuk a k lékaři?

-Považujete absolvování předporodního kurzu jako nezbytné či jako výhodu pro otcovskou roli?

-Co je pro Vás samotného v období těhotenství Vaší partnerky nejnáročnější?

4) Porod

-Budete nebo chcete být přítomen u porodu? Na tom jste se s partnerkou domluvili?

-Pokud ano - jaká je Vaše hlavní motivace pro přítomnost na porodním sále? Proč tam chcete být přítomen?

-Myslíte si, že je to dnes běžná praxe?

-Máte z toho obavy? Jaké a z čeho?

5) Otcovství, role otce

- Co pro Vás představuje a zahrnuje koncept otcovství? Respektive jak by měl dle Vás vypadat (vlastnosti, charakteristiky) „správný“ otec?

-Jaký typ otce byste chtěl být?

- Budete přebalovat, vozit kočárek...?
- Fyzické tresty, benevolence...?

-Pokud si vzpomenete na Vaše dětství a na Váš vztah s otcem – jak byste si přál, aby se k Vám otec choval? Mohl byste ho považovat za otcovský vzor pro Vás?

-Myslíte si, že došlo k nějaké proměně, co se týče otcovské role, pokud budeme srovnávat předchozí generaci, tj. generaci Vašich rodičů a generaci nynějších otců? (ať už například co se týče zapojení do raného života dítěte)

-Jelikož máme v naší společnosti více jak 50% rozvodovost – chtěl byste v případě rozvodu či odloučení být i nadále součástí života dítěte? A jakým způsobem?

6) Rodičovská dovolená

-Kdo bude zůstat doma na rodičovské dovolené? Vy nebo partnerka?

-Vnímáte roli otce jako nezastupitelnou? Pro dítě stejně významnou jako roli matky? Proč?

-Jaký máte názor na situaci, kdy muž zůstává s dítětem na rodičovské dovolené?

-Znáte ve svém okolí nějakého otce, který zůstal s dítětem doma?

-Myslíte si, že v našich podmínkách (kulturních, sociálních) se může v budoucnu zvýšit nyní takřka zanedbatelný počet mužů, kteří zůstávají s dítětem doma?

-Jakou vidíte hlavní příčinu či hlavní faktor při rozhodování, kdo s dítětem zůstane doma?